

Mecelle

İslâmî Araştırmalar
Dergisi

AL-MAJALLA Journal of Islamic Studies
المجلة مجلة الدراسات الإسلامية

Kur'ân-ı Kerîm'in Kitâb-ı Mukaddes'ten Türediği İddiaları Üzerine Bir Dinler Tarihi Perspektifi

Aykut ÖZER

Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Dinler Tarihi Anabilim Dalı, Düzce/Türkiye

aykutozer@duzce.edu.tr, orcid.org/0000-0001-7983-5796

ÖZ

Batı literatüründe, özellikle oryantalist çevrelerde, Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'ten "iktibas" yoluyla oluşturulduğu iddiası sıkça dile getirilmektedir. Bu iddia, hem tarihsel hem de teolojik açıdan tartışmalı bir zemine sahiptir. Çalışmanın nihai amacı, "Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'ten kopya ya da iktibas olduğu" iddiasının hangi açılardan temelsiz kaldığını ortaya koymak ve Kur'ân'ın kendine özgü yapısını tarihsel ve teolojik bağlamda değerlendirmektir. Metodoloji açısından makale, Dinler Tarihi disiplininin tarihsel-fenomenolojik, mukayeseli ve hermeneutik metotlarını kullanmaktadır. Bu bağlamda Kitâb-ı Mukaddes'teki anlatılar ile Kur'ân'daki kıssa ve tarihsel göndermeler arasındaki benzerlik ve farklılıklar karşılaştırmalı bir şekilde incelenmektedir. Ayrıca Kur'ân'ın metinsel bütünlüğü ve üslup özellikleri teolojik yöntemle analiz edilmektedir. Bulgular ve sonuç açısından bakılacak olursa, dinler tarihi klasik metodolojisi, iki kutsal kitabın ortak anlatılarını ve özellikle Meryem ile İsa Mesih hakkındaki tasvirleri karşılaştırmalı bir şekilde ele aldığı, Kur'ân'ın özgünlüğünü zedelemek yerine onun tevhidî çerçevede mevcut geleneklerle girdiği uyumlu fakat bağımsız ilişkileri açığa çıkarmaktadır. Özellikle tarihsel-fenomenolojik analiz, Kur'ân'ın "kopya" değil, bilakis mevcut gelenekleri tashih eden ve yeni bir tevhid perspektifiyle yorumlayan bir vahiy olduğunu göstermektedir. Araştırmanın, Türkçe literatürde konunun kapsamlı bir şekilde ele alınmasına yönelik öncü çalışmalardan biri olacağı ve Kur'ân-ı Kerîm'in kapsayıcılığını ortaya koymasına bakımından önemli akademik katkı sunacağı kanısındayız.

Anahtar Kelimeler: Dinler tarihi, oryantalizm, Kur'ân-ı Kerim, Kitab-ı Mukaddes, iktibas.

A History of Religions Perspective on the Claims that the Qur'an is Derived from the Bible

ABSTRACT

The claim that the Qur'an was composed through "borrowing" from the Bible is frequently raised in Western literature, particularly in orientalist circles. This claim rests on historically and theologically contested ground. The aim of the study is to demonstrate in what respects the assertion that "the Qur'an is a copy or borrowing from the Bible" remains unfounded, and to evaluate the Qur'an's distinctive structure within its historical and theological context. In terms of methodology, the article employs the historical-phenomenological, comparative, and hermeneutical methods of the discipline of History of Religions. Within this framework, the similarities and differences between the narratives of the Bible and the stories and historical references in the Qur'an are examined comparatively. In addition, the textual integrity and stylistic features of the Qur'an are analyzed through a theological method. Regarding findings and conclusions, when the classical methodology of the History of Religions comparatively addresses the shared narratives of the two scriptures - and particularly the depictions concerning Mary and Jesus Christ - it reveals not a diminishment of the Qur'an's originality, but rather the harmonious yet independent relationship the Qur'an maintains with existing traditions within a monotheistic framework. Historical-phenomenological analysis demonstrates that the Qur'an is not a "copy" but rather a revelation that corrects existing traditions and reinterprets them through a new perspective of tawhid (divine unity). I believe that this research will stand as one of the pioneering works aimed at addressing the subject comprehensively in Turkish-language literature, and that it will make a significant academic contribution by demonstrating the encompassing nature of the Holy Qur'an.

Keywords: History of religions, orientalism, Qur'an, bible, borrowing.

ادعاءات اشتقاق القرآن الكريم من الكتاب المقدس: دراسة من منظور تاريخ الأديان

ملخص

تردد في الأدبيات الغربية، ولا سيما في الأوساط الاستشراقية، مزاعم مفادها أن القرآن الكريم قد سُكِّل عن طريق "الاقْتباس" من الكتاب المقدس. وتستند هذه الادعاءات إلى أرضية مثيرة للجدل من المنظورين التاريخي واللاهوتي على حد سواء. تهدف هذه الدراسة بشكل أساسي إلى بيان تهاافت ادعاء كون "القرآن نسخة أو اقتباساً من الكتاب المقدس" من عدة جوانب، وتقييم البنية الفريدة للقرآن في سياقها التاريخي واللاهوتي. أما من حيث المنهجية، فتقوم المقالة بتوظيف مناهج "تاريخ الأديان" المتمثلة في المنهج التاريخي الفينومينولوجي (الظاهري)، والمنهج المقارن، والمنهج الهرمينوطيقي (التأويلي). وفي هذا الإطار، تُفحص أوجه التشابه والاختلاف بين مرويات الكتاب المقدس والقصص والإشارات التاريخية في القرآن الكريم فحصاً مقارناً، فضلاً عن تحليل الوحدة النصية للقرآن وخصائصه الأسلوبية بالاعتماد على المنهج اللاهوتي. وبالنظر إلى النتائج والمخرجات، فإن المنهجية الكلاسيكية لتاريخ الأديان، حين تتناول المرويات المشتركة بين الكتابين المقدسين - ولا سيما التصورات المتعلقة بمريم وعيسى المسيح - بمنظور مقارن، فإنها بدلاً من أن تنال من أصالة القرآن، تكشف عن علاقاته المستقلة والمتناغمة التي أقامها مع التقاليد الموجودة ضمن إطار توحيدي. ويُظهر التحليل التاريخي الفينومينولوجي بشكل خاص أن القرآن ليس "نسخة"، بل هو وحيٌّ يصحح التقاليد القائمة ويعيد تفسيرها بمنظور توحيدي جديد. ونحن على قناعة بأن هذا البحث سيكون من الدراسات الرائدة في الأدبيات التركيبية التي تتناول الموضوع بشكل شامل، وسيقدم مساهمة أكاديمية هامة من حيث إبراز شمولية القرآن الكريم.

الكلمات المفتاحية: تاريخ الأديان، الاستشراق، القرآن الكريم، الكتاب المقدس، الاقتباس.

Giriş

7. yüzyılda Arap Yarımadası'nda ortaya çıkan İslâm, Dinler Tarihi bağlamında köklü bir dönüşüm sürecini başlatmış ve kutsal metin anlayışında yeni bir anlayış inşa etmiştir. Bu süreçte Kur'ân-ı Kerîm, kendisinden önceki vahiy gelenekleriyle mukayese edilerek ele alınmış ve özellikle Yahudi-Hristiyan kutsal metinleriyle ilişkisi sıkça tartışılmıştır. Klasik oryantalist literatürde yaygın olarak dile getirilen görüşlerden biri, Kur'ân'ın "Kitâb-ı Mukaddes'ten türediği veya en azından ondan yoğun biçimde etkilendiği" iddiasıdır. Bu iddia, genellikle Kur'ân'daki kıssaların Kitâb-ı Mukaddes anlatılarıyla olan benzerliklerine dayandırılmaktadır.¹ Ancak bu tartışma, sadece metinsel paralelliklere değil, aynı zamanda vahyin mahiyeti ve Kur'ân'ın özgünlüğü meselesine dair daha kapsamlı bir değerlendirmeyi de gerekli kılmaktadır. Yahudi ve Hristiyan geleneklerinde kutsal metinler, Tanrı'nın doğrudan müdahalesi ve tarihsel tecellisinin birer kaydı olarak görülmüş, zamanla bu metinler teolojik doktrinlerin ve dinî otoritenin meşruiyetinin temel kaynakları haline gelmiştir.²

Kitâb-ı Mukaddes'te yer alan anlatılar, özellikle Hristiyan dünyasında hem dogmatik hem de halk dindarlığının merkezinde konumlanmıştır. Ancak İslâm'ın ortaya çıkışı, bu geleneğe yeni bir boyut kazandırmıştır. Kur'ân, kendisini daha önceki vahiylerin doğrulayıcısı olarak tanımlamakla birlikte,³ Kitâb-ı Mukaddes'teki kıssaları özgün bir teolojik bağlamda yeniden yorumlamış ve bu metinlerden bağımsız, bütüncül bir ilahî mesaj ortaya koymuştur. Oryantalist bilim insanlarının ileri sürdüğü "Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'ten türediği" iddiası, özellikle vahyin tarihsel bağlamı, sözlü kültürün niteliği ve Arap yarımadasının dinî-sosyokültürel yapısı göz önünde bulundurulduğunda tartışmalı bir zeminde durmaktadır. Söz gelişi Julius Wellhausen (öl. 1918) ve Theodor Nöldeke (öl. 1930) gibi isimler, bu bağlamda Kur'ân'daki anlatıların Yahudi-Hristiyan kaynaklardan devralındığını öne sürmüşlerdir.⁴ Onlara ilave olarak Ignác Goldziher (öl. 1921), İslâmî geleneklerin büyük ölçüde önceki dinî literatürün bir tekrarı olduğunu savunmuştur.⁵ Buna karşın William Montgomery Watt (öl. 2006), Kur'ân'ın özgünlüğünü ve peygamberlik bağlamında ortaya çıkan vahyin farklılığını vurgulayarak bu indirgemeci yaklaşımları eleştirmiştir.⁶ Benzer şekilde Angelika Neuwirth (d. 1943), Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'le ilişkisini bir "devralma"dan ziyade, "yeniden yorumlama" ve "teolojik dönüşüm" süreci şeklinde değerlendirerek hepsinden farklı bir bakış açısı sunmuştur.⁷ Ayrıca son yıllarda, Kur'ân'ın Süryani Hristiyanlığı ve Süryanice literatürle ilişkisi çerçevesinde, metnin bu gelenekten etkilendiği -hatta örtük biçimde ondan türediği- yönündeki tezler, Gabriel Said Reynolds (d. 1973) ve Jack Tannous (d. 1980) gibi çağdaş araştırmacıların çalışmalarıyla akademik tartışmalarda daha sistematik ve görünür bir zemin kazanmıştır.

¹ Julius Wellhausen, *Reste Arabischen Heidentumes* (Berlin: Druck Und Verlag Von Georg Reimer, 1897), 125-130.

² James Dunn, *Unity and Diversity in the New Testament: An Inquiry Into the Character of Earliest Christianity* (London: SCM Press, 3. Baskı, 2006), 58.

³ Bk. el-Bakara 2/97; Âl-i İmrân 3/3.

⁴Theodor Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, with Friedrich Schwally (Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, 1909), 5-9.

⁵ Ignác Goldziher, *Muhammedanische Studien* (Halle: Max Niemeyer, 1889), 140-145.

⁶ W. Montgomery Watt, *Muhammad at Mecca* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 35-40.

⁷ Angelika Neuwirth, *Der Koran* (Berlin: Verlag der Weltreligionen, 2017), 212-215.

Özellikle geç antik dönem dinî-etkileşim ağları, dilsel paralellikler ve ortak anlatı havuzları üzerinden temellendirilmeye çalışılmıştır.⁸

Bu makalede, Kur'ân-ı Kerîm'in Kitâb-ı Mukaddes'ten türediği iddiası, her iki kutsal metinlerdeki anlatılar, tarihsel bağlam ve vahyin özgünlüğü meselesi çerçevesinde dinler tarihi metodolojisiyle incelenecektir. Bu bağlamda araştırmanın kuramsal zemini üç ana eksen üzerine kurulmaktadır: (1) Vahiy anlayışının epistemolojik çerçevesi: Kur'ân'ın kendisini önceki vahiy geleneğiyle ilişkili fakat aynı zamanda “tasdik edici” (musaddik) ve “koruyucu/denetleyici” (müheymin) olarak konumlandırması, metinler arası ilişkinin türeyiş değil, teolojik devamlılık ve tashih iddiası çerçevesinde anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Bu noktada Kur'ân ile Kitâb-ı Mukaddes arasındaki ilişki, salt edebî benzerlik düzleminde değil, vahiy tasavvuru ve tarih bilinci bağlamında analiz edilmektedir. (2) Metinlerarasılık ve kültürel etkileşim kuramları: Antik Yakın Doğu'da sözlü ve yazılı geleneklerin dolaşımı, dinî anlatıların ortak kültürel havzadan beslenmesini mümkün kılmıştır. Ancak bu durum, zorunlu olarak bir metnin diğerinden doğrudan türediği anlamına gelmez. Çalışma, kültürel temas ile teolojik özgünlük arasındaki ayrımı teorik olarak netleştirmektedir. (3) Tarihsel oryantalist paradigma eleştirisi: 19. yüzyıl filolojik indirgemeciliğinin, vahyi tarihsel determinizm içinde açıklama eğilimi, din fenomenini aşkın referansından kopararak yalnızca insanî üretim kategorisine indirgemıştır. Makale, bu yaklaşımın epistemolojik varsayımlarını sorgulayarak metodolojik ön kabulleri görünür kılmaktadır.

Ayrıca oryantalist literatürde sıkça dile getirilen bu iddialar, özellikle Kur'ân kıssalarının Kitâb-ı Mukaddes'teki anlatılarla benzerliği üzerinden temellendirilmektedir. Ancak bu benzerliklerin yanı sıra Kur'ân'ın söz konusu anlatıları yeniden yorumlama ve özgün bir teolojik çerçeve içinde sunma biçimi, bu iddiaların geçerliliğini sorgulamayı gerektirmektedir. Bu bağlamda, Yahudi ve Hristiyan geleneklerinde yer alan metinlerin İslâmî vahiy ile ilişkisi hem ortak yönleri hem de farklılıkları açısından ayrıntılı biçimde ele alınacaktır. O halde belirli bir tefsirin ve kelâm kitabının içindeki Kitâb-ı Mukaddes'e karşı yapılmış bir tenkit ya da reddiye; Hıristiyanlığa karşı düşünce seyrimizin işlenişinde bizi, doğrudan ilgilendirmemektedir. Çalışmada, öncelikle oryantalist bilim insanlarının Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'ten etkilendiği yönündeki temel tezleri analiz edilecek, ardından bu iddialara yönelik eleştiriler değerlendirilecektir. Özellikle Kur'ân'ın tarihsel bağlamı, sözlü kültürün niteliği ve Arap toplumunun dinî yapısı göz önünde bulundurularak, Kur'ân'ın mesajının diğer metinlerden özgünlüğü ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda çalışmada dinler tarihinin iki temel yöntemi birlikte kullanılmaktadır. İlk olarak tarihsel-karşılaştırmalı yöntem çerçevesinde Kur'ân ile Kitâb-ı Mukaddes'te yer alan Âdem, İbrâhim, Yûsuf, Mûsâ, Meryem ve İsâ vb. anlatılar tarihsel bağlamları içinde incelenmekte; metinlerin kronolojik gelişimi, varyantları ve teolojik vurguları mukayese edilmektedir. Amaç yalnızca benzerlikleri tespit etmek değil, aynı zamanda farklılaşma noktalarını belirleyerek bu farklılıkların bilinçli ve sistematik bir teolojik yeniden inşa sürecine işaret edip etmediğini ortaya koymaktır. Böylece türeyiş iddiasının çoğunlukla benzerliklere dayalı indirgemeci karakteri metodolojik olarak sınanmaktadır. İkinci olarak fenomenolojik yöntem doğrultusunda her dinî gelenek kendi iç tutarlılığı ve anlam dünyası içinde değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Kur'ân'ın vahiy tasavvuru kendi kavramsal sistemi içerisinde analiz edilmekte; Kitâb-ı Mukaddes'in tarihsel-teolojik gelişimi ise kendi geleneği bağlamında ele alınmaktadır. Bir

⁸ Gabriel Said Reynolds, *The Qur'an and the Bible: Text and Commentary* (New Haven: Yale University Press, 2018), 12-18; Jack Tannous, *The Making of the Medieval Middle East: Religion, Society, and Simple Believers* (Princeton: Princeton University Press, 2018), 45-52.

metni diğerinin ölçütleriyle değerlendirme hatasından bilinçli biçimde kaçınılarak, polemik yerine anlam merkezli bir çözümleme hedeflenmektedir. Ayrıca her iki kutsal metin anlatıları hermenötik açıdan analiz edilerek bilimsel tutarlılıkları ölçülmektedir.

Literatür taraması yapıldığında, Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'ten türediği yönündeki iddia üzerine gerek reddiyeci gerekse savunmacı bağlamda hem oryantalist hem de oksidentalist perspektiflerden çeşitli çalışmalar yapılmış⁹ olmasına rağmen, bu iddianın dinler tarihi bağlamında bütüncül bir biçimde ele alındığı Türkçe (literatürde) doğrudan bir çalışma henüz mevcut değildir. Özellikle söz konusu iddianın yalnızca metinler arası bir etkileşim meselesi olarak değil, aynı zamanda tarihsel ve teolojik bağlamı içinde incelenmesi gerektiğini ortaya koyan kapsamlı bir araştırmaya rastlanmamaktadır. Mevcut çalışmalar ise, belirli bir tefsir ve kelâm kitabının içindeki Hıristiyanlığa karşı yapılmış bir tenkit veya reddiye formatında olup; düşünce seyrimizi doğrudan ilgilendirmemektedir. Bu çalışmada, literatürdeki bu boşluğun doldurulmasına katkıda bulunmak amacıyla genel olarak "Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'ten kopya ya da iktibas olduğu" iddiası ele alınacak, özel olarak ise bu iddianın temel argümanları ve bunlara yönelik eleştiriler dinler tarihi perspektifiyle değerlendirilecektir. Yapılacak bu analiz, Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes ile ilişkisini yüzeysel bir kopya anlayışının ötesine taşıyarak, vahyin kendine özgü mahiyetini anlamaya katkı sağlayacaktır. Türkiye'de Kur'ân tarihi, vahiy olgusu ve İslâm-Yahudilik ve İslâm-Hıristiyanlık ilişkileri ve polemikleri üzerine çok sayıda araştırma bulunmakla birlikte,¹⁰ Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'ten türediği iddialarına yönelik kapsamlı ve müstakil bir dinler tarihi incelemesi henüz yapılmamıştır. Dolayısıyla çalışmanın amacı, literatürdeki söz konusu boşluğu doldurmak ve sonraki araştırmalara bir temel teşkil etmektir. Bu doğrultuda, Kur'ân kıssaları ve Kitâb-ı Mukaddes anlatıları karşılaştırmalı biçimde ele alınacak, ayrıca Kur'ân'ın metinsel bütünlüğü, üslup özellikleri

⁹ Söz konusu çalışmalar, Kitâb-ı Mukaddes'i eleştirel bir bakışla değerlendirirken Kur'ân'ın özgünlüğünü teolojik ve filolojik delillerle temellendirmektedir. Nüzul süreci tarihsel bağlam içinde incelenmekte, kıssalar mukayeseli yöntemle analiz edilmekte ve oryantalist iktibas iddialarına metodolojik ve içerik temelli savunmacı cevaplar verilmektedir. (Mustafa Kılıçaslan, "Kur'anî Perspektiften İsrâilîoloğulları ve Yahudilik: Kavramsal Bir Analiz ve Anlam İnşası", *Antakiyat* 8/1 (2025), 66-89; Necmettin Salih Ekiz, "Oryantalist Literatürde Kur'ân'ın Yahudi Kökenli Olduğu İddiası: Bir Tarihçe Denemesi", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2022), 149-171; Hayreddin Kızıl, "Cemil Meriç'e Göre Kitâb-ı Mukaddes", *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 13/1 (2021), 468-499; Hafsa Nasreen, "Oryantalistlerin Kur'an Üzerine İddiaları -Eleştirel Bir Çalışma-", çev. Ozat Shamshiyev, *ERUIFD* 1/16 (2013), 109-125; Beyazıt Yaşar Seyhan, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerimdeki Kıssaların Karşılaştırılması* (Bursa: Emin Yayınları, 2022); Baki Adam, *Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Kur'an'ın Tartışmalı Konuları* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2011); Niaz Çavgalov, *İnciller'e ve Kur'an'a Göre Hz. İsa'nın Mesajı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012)).

¹⁰ Richard Elliott Friedman, *Kitabı Mukaddes'i Kim Yazdı?*, der. Muhammet Tarakçı (İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2005); Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, 2012); Mahmut Aydın, *Monologdan Diyaloga: Çağdaş Hıristiyan Düşüncesinde Hıristiyan-Müslüman Diyalogu* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1. Baskı, 2001); Zakir Barutçu, *Tevrat, Zebûr, İncil ve Kur'an-ı Kerim'deki Ortak Âyetler* (İstanbul: ÜS Yayıncılık, 2002); İlhan Arsel, *Tevrat ve İncil'in eleştirisi* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 3. Baskı, 2011); Mustafa Göregen, *Müslüman-Yahudi Polemikleri* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 1. Baskı, 2014); Nuh Arslantaş, *Yahudilere göre Hz. Muhammed ve İslâmiyet: İbranice tarih kitapları Açısından bir İnceleme* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2011); Yasin Meral, "Yahudi Bilgin Saadya Gaon'un (ö.942) Eserlerinde İslâmî Unsurlar", *Belâten Türk Tarih Kurumu* 80/287 (2016), 23-40; Hayrettin Karaman, *Diyalog ve Kurtuluş Tartışmaları* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015); Mustafa Öztürk, *Kur'an ve Tarihsellik Üzerine: Çerçeve Yazılar, Örnek Konular* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2. Baskı, 2018); Harun Dünder Karahan, *Hıristiyanlıkta ve İslâmiyette Vahiy* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Baskı, 2023); Muhammet Tarakçı, "Vahiy (Diğer Dinlerde)", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42:443-447; Mustafa Alıcı, *Müslüman-Hıristiyan Diyalogu: Tarihçesi, Çeşitleri, Hedefleri, Problemleri* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2. Baskı, 2011); Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü* (İstanbul: Vadi Yayınları, 1. Baskı, 1998); Ali İsra Güngör (ed.), *Dinler Arası İlişkiler* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017).

ve teolojik yaklaşımı merkeze alınarak iddiaların tutarlılığı sorgulanacaktır. Anti-Kur'ân Kitab-ı Mukaddes polemiklerinde işlenen tartışma konularının, daha iyi anlaşılması için; yer yer tartışma sahasındaki genel Hristiyan görüşü sergilenecek ve sonra İslâm düşüncesindeki açıklamalar incelenecektir. Mevcut literatürdeki hâkim kanaat, “Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'teki malzemedan beslendiği” yönünde olsa da Kur'ân'ın bu anlatıları özgün bir din diliyle yeniden inşa ettiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda “Kur'ân, önceki geleneklerden alınmış bir derleme değil, yeni bir dinî perspektif ve evrensel bir mesaj” olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla çalışmada, Kur'ân ile Kitâb-ı Mukaddes arasındaki ilişkilerin karşılaştırmalı bir analizi yapılarak söz konusu iddianın tarihsel ve teolojik temelleri tarihsel fenomenolojik açıdan tartışmaya açılacaktır. Nihayetinde Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'ten türediği iddialarının dinler tarihinin tarihsel ve hermeneutik yöntemleriyle ele alınması, hem Kur'ân metninin özgünlüğünü ortaya koyacak hem de kutsal metinler arası ilişkilerin mahiyetini anlamaya katkıda bulunacaktır. Son olarak bu çalışma, yalnızca İslâm'ın özgünlüğü bağlamında değil, aynı zamanda ilahî dinlerde vahiy, metinler arası etkileşimler ve dinler arası ilişkiler hakkındaki çalışmalara da sistematik katkılar sunması açısından önemlidir. Bu bağlamda araştırmamız, mevcut çalışmaların tahlil ve değerlendirmesini mümkün kılacaktır. Böylece din bilimsel açıdan çalışma, Kur'ân ile Kitâb-ı Mukaddes arasındaki ilişkiyi “kopyalama” yahut “tam kopuş” ikiliğine indirgemek yerine, tarihsel süreklilik içinde teolojik özgünlük perspektifiyle ele alarak, dinler tarihi disiplinine hem kuramsal hem de metodolojik düzeyde özgün bir katkı sunacaktır.

1. Kur'ân-ı Kerîm ve Kitâb-ı Mukaddes Arasındaki Uyum Hakkındaki İddialara Tarihsel Bir Bakış

Dinler tarihi araştırmaları, Kur'ân-ı Kerîm ile Kitâb-ı Mukaddes arasında, özellikle Meryem ve İsa'nın konumu bağlamında belirli paralellikler bulunduğunu göstermektedir. Ancak bu benzerlikler, doğrudan bir iktibas ilişkisini değil; ortak semavî geleneğin farklı vahiy formlarında özgün teolojik vurgularla yeniden inşasını ifade etmektedir. Örneğin, Theodor Nöldeke (öl. 1930), Richard Bell (öl. 1952) ve John Wansbrough (öl. 2002) gibi bilim insanları, Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'ten doğrudan etkilenmiş olduğu iddiasını özellikle Meryem ve İsa kıssaları bağlamında gündeme getirmişlerdir. Bunlardan Nöldeke, Kur'ân'daki Meryem anlatısının Luka İncili'ndeki doğum sahnesiyle¹¹ dikkat çekici benzerlikler gösterdiğini öne sürerek İslâm'ın özgünlüğünü tartışmaya açmıştır.¹² Benzer şekilde Bell ise, Kur'ân'ın “önceden mevcut Hristiyan rivayetlerinin Arapça bir formda yeniden üretimi olduğunu” iddia etmiştir.¹³ Wansbrough ise daha radikal bir yaklaşımla “Kur'ân'ın Geç Antik Çağdaki Yahudi-Hristiyan literatürün bir türevi olduğunu” savunmuştur.¹⁴

Ancak tüm bu iddialar, Kur'ân'ın önceki kavimlere ait kıssaları yeniden kendi sistematigi içerisinde inşa ederek tevhid merkezli bir teoloji sunduğu gerçeğini göz ardı etmektedir. Söz gelişi, Kitâb-ı Mukaddes'te İsa'nın “Tanrı'nın oğlu” olarak sunulmasına¹⁵ karşılık, Kur'ân aynı kıssayı kendi sistematigi bağlamında Allah'ın kudreti ve Meryem'in iffetini merkeze alarak özgün bir şekilde açıklayabilmektedir.¹⁶ Dinler tarihi bağlamında söylenecek olursa aslında her iki kutsal kitap, kendi vahiylerinin bütünlüğü ve tarihsel sürekliliği bağlamında

¹¹ Luk. 1:30-35.

¹² Theodor Nöldeke, *Geschichte des Qorâns*, haz. Friedrich Schwally (Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, 1909), 6-10.

¹³ Richard Bell, *The Qur'ân: Translated, with a Critical Re-arrangement of the Surahs* (Edinburgh: T. & T. Clark, 1937), 1:20-21.

¹⁴ John Wansbrough, *Qur'anic Studies: Sources and Methods of Scriptural Interpretation* (Oxford: Oxford University Press, 1977), 44-49.

¹⁵ Bk. Luk. 1:32; 35; 2:49; 3:22; 9:20; 35; Yu.1:49; 17:20-23; 20:17; Mat. 3:16-17; 10:32; 16:15-16; 17:5; Mar. 1:11; 8:29; 9:6

¹⁶ Bk. el-Enbiya 21/91; el-Meryem 19/20; el-Tahrîm 66/12.

yine kendi monoteist anlayışlarına uygun olarak farklı anlatım dilleriyle “sistemik bir şekilde” sunmaktadır. Nitekim Paul Tillich, vahyin belirli tarihsel formlar içinde ifade edildiğini, ancak bu formların aşkın hakikati sembolik bir dil aracılığıyla dile getirdiğini belirtmektedir.¹⁷

Dogmatik pencereden bakılacak olursa aslında İsa'nın kulluğu ve vazifesi de hem Yeni Ahit¹⁸ hem de Kur'ân metinlerinde açıkça ifade edilmektedir. Mesela, Elçilerin İşleri'nde, “...Nasıralı İsa, Tanrı'nın, kendisi aracılığıyla aranızda yaptığı mucizeler, harikalar ve belirtilerle kimliği kanıtlanmış bir kişidir.”¹⁹ ifadesi, İsa'nın mucizelerinin kendi öz varlığından değil, Tanrı'nın kudretinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Kur'ân'da ise Hz. İsa, “Ben sadece Allah'ın bir kuluyum. Bana kitabı verdi ve beni peygamber yaptı”²⁰ sözleriyle, tıpkı Kitâb-ı Mukaddes'te olduğu gibi misyonunun bağımsız bir ilahi statü değil, kulluk çerçevesinde şekillendiğini belirtmektedir.²¹ Bu gibi metinler arası benzerlikler, dinler tarihi perspektifiyle ifade edilecek olursa kopyalama iddiasını değil, her iki kutsal metinde İsa'nın insanî tabiatına ve kulluğuna yapılan vurgunun dogmatik teoloji geleneğini yansıttığını gösterebilmektedir.²² Bir başka ifadeyle iki farklı metindeki bu tür benzer anlatılar, aynı monoteist geleneğin farklı düzlemlerde yeniden inşa edildiğini ifade etmektedir.

Aynı şekilde her iki kutsal metinde İsa'ya atfedilen mucizeler, Tanrı'nın “açık bir iznine” bağlanmaktadır; örneğin, Yuhanna İncili'nde, Lazarus'un dirilişi öncesinde İsa'nın, “Baba, beni duyduğun için sana şükrediyorum”²³ ifadesi, mucizenin kaynağını ilahi irade olarak ortaya koymaktadır. Bunun yanında Kur'ân ise İsa'nın “Allah'ın izniyle körü ve alacalıyı iyileştiririm ve ölüleri diriltirim”²⁴ ifadelerine dikkat çekerek “onun tüm mucizeleri Allah'ın izniyle” gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Nihayetinde iki kutsal kitap arasındaki bu tür derin benzerlikler, İsa'nın kudretinin özsel değil, “Tanrı'ya bağlı” olduğunu göstermektedir. Bunlara ilave olarak Kur'ân, kendi tevhid sistematiği bağlamında mucizeleri doğrudan ilahi iradeye bağlayarak İsa'nın bağımsız tanrısallığını reddetmekte ve aslında daha derin bir anlatımla Yeni Ahit'teki kıssaların özüne karşı bir çizgi çizmektedir.²⁵ Eğer Kur'ân, iddia edildiği gibi, Kitâb-ı Mukaddes'ten kopya olsaydı, bu tür ortak anlatılarda farklı vurgular beklenmezdi. Oysa Kur'ân, tasdik edici²⁶ ve kontrol edici²⁷ sıfatlarıyla İsa'nın tanrısallığına karşı çıkarak özgün bir teolojik düzeltme sunmaktadır. Kaldı ki, Pavlus'un Filipililer'e Mektup'unda İsa'nın “ölüme kadar itaatkâr olduğu”²⁸ belirtilirken, Kur'ân'da ise İsa'nın sarıh kulluğu²⁹ öne çıkmaktadır. Burada İsa'nın kendisini “Allah'ın kulu” olarak tanıtmayı, onun statüsünün bağımsız bir ilah değil, itaatkâr bir peygamber olduğunu

¹⁷ Paul Tillich, *Systematic Theology*, (Chicago: University of Chicago Press, 1951), 1/111.

¹⁸ Bk. Mar. 8:31; 14:61-64; Va. 1:7; 13; 7:14.

¹⁹ Elç. 2:22.

²⁰ el-Meryem 19/30.

²¹ Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddîyeler ve Tartışma Konuları*, 12.

²² Bruce Manning Metzger, *The Canon of the New Testament: Its Origin, Development, and Significance* (Oxford: Clarendon Press, 1987), 55.

²³ Yu. 11:41-42

²⁴ el-Âl-i İmrân 3/49.

²⁵ Richard Bauckham, *Jesus and the God of Israel: God Crucified and Other Studies on the New Testament's Christology of Divine Identity* (Michigan: Eerdmans, 2. Baskı, 2010), 112.

²⁶ el-Mâide 5/46; el-Âl-i İmrân 3/3-4.

²⁷ el-Bakara 2/87; el-Âl-i İmrân 3/55; el-Nisâ 4/155-161; 171.

²⁸ Bu pasaj, Hristiyan teolojisinde genellikle “enkarnasyon” bağlamında yorumlansa da İsa'nın Tanrı'ya bağlılığını da yansıtmaktadır. (Flp. 2:6-8).

²⁹ el-Meryem 19/30.

pekiştirmektedir. Bu durum, Hristiyan teolojisinin sonraki yüzyıllarda geliştirdiği “teslis” doktrinine rağmen metinlerin asli bağlamından koparılarak, aslında Yeni Ahit'te de İsa'nın Tanrı'dan “farklı” bir varlık olarak tasvir edildiğini göstermektedir.³⁰ Dolayısıyla Yeni Ahit ve sonraki dönem arasındaki monoteist kopukluğa karşın Kur'ân'ın özellikle buradaki vurgusu, metinsel benzerlikten ziyade kendi monoteist anlayışının sürekliliği bağlamında anlaşılmalıdır. Öte yandan Dinler Tarihi metin içi (intra-textual) sistematiğe de dikkat etmektedir. Söz gelişi, havarisel, patristik ve skolastik metinlerin³¹ aksine Yeni Ahit'te İsa için kullanılan “Tanrı'nın oğlu”³² ifadesi, genellikle mecazî anlamda ele alınmaktadır; mesela, Romalılar 8:14'te “Tanrı'nın ruhu tarafından yönetilen herkes Tanrı'nın oğludur” ifadesi, bu unvanın yalnızca İsa'ya özgü olmadığını, “bütün müminler için geçerli” bir mecaz olduğunu göstermektedir. İsa figürü hakkındaki monoteist vurguları güçlendirmek üzere Kur'ân'da anlatılan İsa'nın mucizevî doğumu tasviri,³³ O'nu daha sade bir tevhid anlayışıyla yansıtmakta, doğum sancuları çeken Meryem'in iffetini ve Tanrı'nın mutlak yaratıcı gücünü vurgulamaktadır. Son tahlilde bu bağlamdaki benzerlikleri, Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'ten alınmış bir metin olduğu iddiası olarak değil, “İslâm'ın kendi sistematiği içerisinde önceki metinleri tashih örneği” biçiminde değerlendirmek mümkündür.³⁴ Zaten Yeni Ahit pasajlarında İsa'nın Tanrı'dan farklılığı belirgin bir biçimde görülmesine rağmen,³⁵ Hristiyan

³⁰ James D. G. Dunn, *Christology in the Making: A New Testament Inquiry into the Origins of the Doctrine of the Incarnation* (Michigan: Eerdmans, 2. Baskı, 2011), 91.

³¹ Havariler döneminde “Tanrı'nın Oğlu” unvanı, erken Hristiyan topluluklarında farklı tonlarda yorumlansa da İsa'nın kimliğinin merkezî bir belirleyeni hâline gelmiştir. Yahudi geleneğinde mecazî bir paye olan bu ifade, havarilerce Mesih'in kurtarıcı otoritesini dile getiren özgül bir unvan olarak benimsenmiştir (Elç. 2:36). Pavlus'un mektuplarında kavram, dirilişle tasdik edilen oğulluk ve imanla kazanılan evlatlık anlayışı çerçevesinde soteriolojik bir içerik kazanırken (Rom. 1:3-4; Gal. 4:4-6), Yuhanna geleneğinde ontolojik bir derinlik kazanarak İsa'nın ezeli ve ilahî özünü ifade eden bir kategoriye dönüşmüştür (Yu. 1:14,18). Patristik dönemde bu anlayış sistematik bir dogmatik çerçeveye kavuşturulmuştur. Justinus Martyr Logos öğretisiyle Oğul'un Baba'dan ayrı fakat özde bir olduğunu savunmuş; Irenaeus oğulluğu bedenlenme ve uzlaştırma ekseninde yorumlamıştır. Tertullian Baba-Oğul ayrımını kavramsallaştırmış, Origen ise “ezeli doğuş” doktrini geliştirerek Oğul'un yaratılmış olmadığını ileri sürmüştür. Arian tartışmaları bağlamında Arius Oğul'u yaratılmış sayarken, Athanasius Oğul'un Baba ile aynı özden (homoousios) olduğunu savunmuş ve bu görüş İznik Konsili'nde dogmatik formül hâline gelmiştir. Augustinus ise Baba-Oğul ilişkisini Tanrı'nın kendini bilmesi üzerinden temellendirerek Teslis öğretisini felsefi açıdan sistematize etmiştir. Skolastik dönemde bu öğreti, metafizik bir açıklama düzeyine taşınmıştır. Thomas Aquinas Oğul'u Tanrı'nın kendi özünü bilmesinin zorunlu ve mükemmel sûreti olarak tanımlayarak ezeli doğuşu ontolojik bir temelde açıklamış; Bonaventura ise oğulluğu ilahî sevgi ilişkisi bağlamında mistik-soteriolojik bir perspektifle yorumlamıştır. Böylece “Tanrı'nın Oğlu” anlayışı, tarihsel İsa tecrübesinden hareketle ontolojik ve Triniteryen bir dogma hâline gelmiş; hem Tanrı'nın içsel yaşamının ifadesi hem de kurtuluş öğretisinin temeli olarak kavranmıştır. (Zafer Duygu, “İsa'nın Yeni Ahit'te ‘Tanrı Oğlu’ Olarak Tanımlanması Meselesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59/1 (2018), 155-181; Justin Martyr, *The First Apology*, haz. John Kaye (London: Newbery House, 1636), 63; Saint Irenaeus, *Against Heresies*, çev. Philip Schaff (Moskova: Roman Roads Media, 2015), 210; Tertullian, *Against Praxeas*, ed. Alexander Souter (London: The Macmillan Company, 1920), 95; Origen, *De Principiis*, çev. G. W. Butterworth ve Henri De Lubac (Gloucester, Mass: Peter Smith, 1973), 72; Athanasius, *Orations Against the Arians* (Oxford: The Clarendon Press, 2. Baskı, 1884), 127; Aurelius Augustine, *The Trinity: De Trinitate*, çev. Edmund Hill, ed. John E. Rotelle (Hyde Park: New City Press, 2. Baskı, 2012), 215; Aurelius Augustinus, “De Trinitate”, *New Advent* (Erişim 08 Temmuz 2025); John N. D. Kelly, *Early Christian Doctrines* (San Francisco: Harper & Row, 1990), 233; Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*, ed. Thomas Gilby (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 312; Bonaventura, *Itinerarium Mentis in Deum*, çev. Zachary Hayes (New York: Franciscan Institute Publications, 2002), 145; Aurelius Augustine, *The Trinity: De Trinitate*, çev. Edmund Hill, ed. John E. Rotelle (Hyde Park: New City Press, 2. Baskı, 2012), 215; Étienne Gilson, *History of Christian philosophy in the Middle Ages* (Washington: Catholic University of America Press, 2019), 245).

³² Luk. 1:35.

³³ el-Âl-i İmrân 3/47.

³⁴ Raymond Edward Brown, *The Birth of the Messiah: A Commentary on the Infancy Narratives in the Gospels of Matthew and Luke* (London: Yale University Press, 2007), 285.

³⁵ Meselâ, “Benim Tanrıma ve sizin Tanrınıza gidiyorum.” (Yu. 20:17).

geleneğinde teslis öğretisi İznik Konsili (M.S. 325) kararlarında resmiyet kazanmıştır.³⁶ Aslında tarihsel bağlamda düşündüğümüzde dönemin Roma imparatoru Konstantin'in siyasi desteğiyle alınan bu karar, İsa'yı "Baba ile aynı özden" ilan ederek teslisi bir dogma haline getirmiştir.³⁷ Buna karşın Kur'ân ise, kendi tevhid anlayışına uygun olarak teslisi açıkça reddedip³⁸ Tanrı'nın mutlak birliğini vurgulamıştır. Bu tarihsel tespit ve tashih, Kur'ân'ın peygamberler arasındaki tevhid çizgisini koparmadan sürekli yeniden ihya ettiği anlamına gelmektedir.

Netice itibarıyla tarihsel, mukayeseli ve fenomenolojik analiz yöntemleriyle donanmış Dinler Tarihi disiplini, Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'ten kopyalandığı yönündeki iddiaların tarihsel bağlam, metinsel oluşum süreçleri ve içerik farklılıkları dikkate alındığında ilmî bir temelden yoksun olduğunu ortaya koymaktadır. Daha ileri bir bakışla, metinler arası ilişkiler bağlamında her iki kutsal metinde görülen benzerlikler, Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'ten iktibas ettiğinden ziyade aslında tarihsel bağlamda ikisinin ortak bir monoteist anlayışı paylaştığını ortaya çıkarmaktadır.³⁹ Zaten Kur'ân'ın birçok hususta Kitâb-ı Mukaddes geleneğine eleştirel yaklaşması (örneğin teslis doktrininin reddedilmesi gibi) ise basit bir kopyalama ihtimalini tamamen ortadan kaldırmaktadır. Aksine özgün bir vahiy olarak tevhid inancını yeniden tesis ettiğini teyit etmektedir. Dolayısıyla her türlü indirgemecilikten uzak ve çeşitli metin tenkit yöntemleri bir tarafa dinler tarihi bağlamında Kur'ân, Hristiyan metinlerinden devşirilmiş bir derleme değil, Allah'ın birliğini sürekli inşa eden ve özellikle tarihsel İsa figürünün konumunu kendi gerçekliği çerçevesine oturtan ilahî bir hitap olarak değerlendirilebilir.

2. İki Kutsal Kitaptaki Hikâyelerin Ortaklığı İddialarına Tarihsel Mukayeseli Bir Bakış

Metinler arası bir okuma, Kur'ân'ın söz konusu anlatıları basitçe birebir tekrarlamak yerine onları bilinçli bir şekilde yenileyerek inşa ettiğini ve özgün bir tevhid çerçeve içerisinde sunduğunu göstermektedir. Bu metne ve onun dogmatik yorumlarına yönelik müdahil durum, önceki vahiy geleneklerinden uzak kalmayan Kur'ân'ın kendine özgü ve bağımsız vahiy geleneği ekseninde bir kimlik inşası ve dünya görüşü takdim ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ilk olarak yaratılış anlatısı ele alındığında, Kitâb-ı Mukaddes'te Tanrı'nın altı günde evreni yaratıp yedinci gün dinlendiği bildirilmektedir.⁴⁰ Kur'ân'da ise yaratılış altı günde gerçekleşmekle birlikte Allah'ın yorgunluk veya dinlenmeye ihtiyaç duymadığı vurgulanmaktadır.⁴¹ Öyle ki bu durum Watt gibi bazı ılımlı oryantalistler tarafından da onaylandığı üzere Allah tasavvurunda mutlak kudreti ve aşkınlığına dair bağımsız bir teolojik vizyonu ön plana çıkarmaktadır.⁴² İkinci benzer kıssa olarak, Âdem ve Havva anlatısı dikkat çekmektedir. Mesela, Kitâb-ı Mukaddes'e göre Havva yılan tarafından baştan çıkarılmakta ve bu olay Hristiyan teolojisinde "ilk günah" doktrinine kaynaklık teşkil etmektedir.⁴³ Kur'ân'da ise hem Âdem hem Havva'nın şeytan

³⁶ Francis Dvorník ve Soeur Jean-Marie, *Konsiller tarihi: İznik'ten II. Vatikan'a*, çev. Mehmet Aydın (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, 2019), 10-13.

³⁷ John N. D. Kelly, *Early Christian Doctrines* (London: Bloomsbury Academic, 5. Baskı, 2014), 233.

³⁸ el-Nisâ 4/171.

³⁹ Her iki kutsal metindeki birtakım anlatıları karşılaştırmak için bk. Gazi Özdemir, *Kur'an İncil Tevrat: Ortak Olan ve Olmayan Muhkem Kurallar* (İstanbul: Şıra Yayınları, 2024), 13; 245; 272; 279; 303; 387.

⁴⁰ Yar. 2:2.

⁴¹ el-A'râf 7/54.

⁴² William Montgomery Watt, *Companion to the Qur'an* (Oxford: Oneworld Publ, 1994), 35; Fazlurrahman, *Major themes of the Qur'an* (Chicago: The University of Chicago Press, 2009), 15.

⁴³ Yar. 3:1-7.

tarafından aldatıldığı ve tövbelerinin Allah tarafından kabul edildiği ifade edilmektedir.⁴⁴ Böylece Hristiyan teolojisinde doğuştan aktarılan “asli günah” öğretisi, Kur'ân tarafından “dolaylı yoldan” reddedilerek insanın doğuştan günahkâr olmadığı vurgulanmakta ve daha ziyade Allah karşısında bireysel sorumluluk ön plana çıkarılmaktadır.⁴⁵

Üçüncü örnek Nuh kıssasındadır. Bu iki kıssanın Kitab-ı Mukaddes versiyonunda, geminin ölçüleri ve yapısına dair mahalli ve tarihsel detaylar verilmektedir.⁴⁶ Kur'ân'da ise tarih ötesine (meta-historic) geçilerek bu tür ayrıntılar yerine Nuh kavminin peygamberlerini inkâr etmesi ve ilahî helakle karşılaşmaları üzerinde durulmaktadır.⁴⁷ Kur'ân'ın bu yaklaşımı aynı zamanda, evrensel ahlakî derslere odaklanıldığını göstermektedir.⁴⁸

Dördüncüsü, İbrahim'in kurbanı anlatısıdır. Kitab-ı Mukaddes'e göre kurban edilmek istenen kişi İshak'tır.⁴⁹ Halbuki Kur'ân'da kurban edilmek istenen oğulun ismi zikredilmemektedir.⁵⁰ Zira Kur'ânî anlatının odak noktası İbrahim ve oğlunun Allah'a olan teslimiyetidir. Böylece daha derin bir bakışla teslimiyette soyun önceliğinden ziyade hem baba hem de oğulun birlikte itaate dayalı ortak bir iman vizyonunda bütünleştiği vurgulanmaktadır.⁵¹

Sonuç itibarıyla hikâyelerde anlatılan olaylar tarihsel bir şekilde karşılaştırıldığında, Kur'ân'ın Kitab-ı Mukaddes'teki anlatıları mekanik bir şekilde tekrar etmediği, bilakis onları müheymin sıfatıyla kontrol ederek ve musaddik sıfatıyla tasdik ve tashih ederek yeni boyutlar sunduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla Kur'ân'ın, bir i'câz özelliği olarak ortak anlatılar üzerinden bile bağımsız bir ilahî söylem ortaya çıkarabildiğini ve rahatlıkla her dönemde geçerli Âdem, Nuh, İbrahim, İsa gibi peygamberler üzerinden özgün dindar kimlikler sunabildiğini görebiliriz.

2.1. Kristolojik Benzerlikten Teolojik Farklılıklara: İsa'nın Doğumu Kıssası ve Tanrı'nın Oğlu Unvanı Hakkındaki İddialara Hermenötik Bir Bakış

Hristiyan kristoloji anlayışında İsa'nın ilahî veya beşerî mahiyetine dair tartışmalarda başlangıç noktası Meryem figürüdür. Hem Yeni Ahit hem de Kur'ân, Meryem'in bakireliği üzerinden İsa'nın mucizevî doğumunu vurgulamaktadır. Örneğin, Luka İncili'nde, Meryem meleğe “Bu nasıl olur? Ben bir erkekle birlikte olmadım ki”⁵² derken; Kur'ân'da benzer bir ifade Meryem Sûresi 20. ayette şöyle yer almaktadır: “Meryem, ben iffetsiz olmadığım ve bana bir erkek eli bile değmediği halde nasıl çocuğum olur?”⁵³ Her iki kutsal metinde de aynı

⁴⁴ el-Bakara 2/36.

⁴⁵ Toshihiko Izutsu, *God and Man in the Koran: Semantics of the Koranic Weltanschauung* (Kuala Lumpur: Islamic Book Trust, 2. Baskı, 2008), 113-116.

⁴⁶ Yar. 6:14-16.

⁴⁷ el-Hud 11:36-39.

⁴⁸ Angelika Neuwirth, *Scripture, Poetry and The Making of A Community Reading The Qur'an as A Literary Text* (Oxford: Oxford University Press, 1. Baskı, 2014), 92; 214.

⁴⁹ Yar. 22:2.

⁵⁰ el-Saffât 37/102-107.

⁵¹ Reuven Firestone, *Journeys in Holy Lands: the Evolution of the Abraham-Ishmael Legends in Islamic Exegesis* (Albany: State University of New York Press, 1990), 92.

⁵² Luk. 1:34.

⁵³ el-Meryem 19/20.

soruya, aynı bağlamda ve aynı mucizevî olay üzerinden temas edilmektedir. Ayrıca anlatım sıralamasının da büyük ölçüde örtüşmesi bir tesadüf değildir. Zira her iki kutsal metinde de melek Meryem'i ziyaret etmekte, onun şaşkınlığını ifade etmesine imkân tanınmakta ve iffeti doğrudan teyit edilmektedir. Bu benzerlik, her iki metinde de Meryem'in yüksek bir konuma yerleştirildiğini göstermektedir.⁵⁴

Yeni Ahit'te Meryem, Mesih'i taşımak üzere seçilmiş, sevilen bir kadın olarak metinlerin merkezinde yer almaktadır. Benzer şekilde Kur'ân'da da Meryem'in konumu yüksek bir statüyle tanımlanmaktadır. Söz gelişi Kur'ân'da Meryem, adı geçen tek kadın olup ona özel bir sûre (Meryem Sûresi) tahsis edilmiştir. Âl-i İmran 42. ayette "Ey Meryem! Allah seni seçti, seni tertemiz kıldı ve seni bütün dünyadaki kadınlara üstün eyledi."⁵⁵ denilmesi, onun konumunu doğrudan tanımlayan ifadelerdendir.⁵⁶ Bu bağlamda Kur'ân, Meryem'in tüm insanlık içindeki seçilmişliğini şiirsel imalara başvurmaksızın, doğrudan ve normatif bir dil ile ifade etmektedir. Bu vurgu, Meryem'in Yahudi kimliği ve vahyin nâzil olduğu erken Arap toplumsal bağlamı dikkate alındığında daha da dikkat çekici hâle gelmektedir. Şayet Kur'ân yalnızca Kitâb-ı Mukaddes'in basit bir tekrarı olsaydı, toplumsal ve dinî gerilim potansiyeli taşıyan böyle bir ayrıntının ya ihmal edilmesi ya da yumuşatılması beklenirdi. Bu nedenle söz konusu ifade, Kur'ân'ın önceki metinleri mekanik biçimde yinelediği yönündeki indirgemeci iddiaları zayıflatmaktadır.⁵⁷

Her iki kutsal metin Meryem'in hamileliğinde, biyolojik süreçten ziyade doğrudan ilahî kudretin müdahalesini vurgulamaktadır. Meselâ, Luka İncili'nde, "Kutsal Ruh senin üzerine gelecek, Yüceler Olan'ın gücü sana gölge salacak..."⁵⁸ ifadesiyle, Kur'ân'daki "ona ruhumuzu gönderdik"⁵⁹ ve "ona ruhumuzdan üfledik"⁶⁰ ayetleri büyük oranda örtüşmektedir. Burada biyolojik babanın yokluğu ve ilahî nefesin hayat yaratıcı gücü ortak bir tema olarak ortaya çıkmaktadır.⁶¹ Ancak Hıristiyan teolojisinde bu olay, Kutsal Ruh'un Tanrı'nın bir kişisi kabul edilmesiyle⁶² birlikte, İsa'nın Tanrı'nın oğlu olarak yorumlanması şeklinde farklı bir boyut kazanmaktadır. Oysa "Tanrı'nın oğlu" unvanının özellikle Eski Ahit'te ve nadiren de olsa Yeni Ahit'te ilk anlamı ve kullanım bağlamı incelendiğinde, bu ifadenin yalnızca İsa'ya mahsus olmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin, söz konusu metinlerde, İsrail halkı,⁶³ Âdem⁶⁴ ve peygamberler⁶⁵ de bu unvanla anılmıştır. Bu kullanım formları, "Tanrı'nın oğlu" unvanının doğrudan ilahiyata değil, Tanrı tarafından seçilmişliğe ve özel bir misyona işaret ettiğini göstermektedir. Bu bağlamda Yeni Ahit kristolojisinde "Tanrı'nın oğlu" ifadesi seçilmişlik ve özel görev

⁵⁴ Raymond Edward Brown, *The Birth of the Messiah: A Commentary on the Infancy Narratives in the Gospels of Matthew and Luke* (London: Yale University Press, 2007), 140; 285.

⁵⁵ Bk. el-Âl-i İmran 3/42.

⁵⁶ Seyyed Hossein Nasr vd. (ed.), *The Study Quran: A New Translation and Commentary* (New York: HarperOne, 1. Baskı, 2015), 136.

⁵⁷ Angelika Neuwirth, *The Qur'an and Late Antiquity: A Shared Heritage* (New York: Oxford University Press, 2019), 215.

⁵⁸ Luk. 1:35.

⁵⁹ el-Meryem 19/17.

⁶⁰ el-Tahrîm 66/12.

⁶¹ Géza Vermès, *The Nativity: History and Legend* (New York: Doubleday, 1. Baskı, 2006), 53.

⁶² John N. D. Kelly, *Early Christian Doctrines* (San Francisco: Harper & Row, 1990), 113.

⁶³ "İsrail benim ilk oğlumdur" (Çık. 4:22).

⁶⁴ "Tanrı Oğlu'ydu" (Luk. 3:38).

⁶⁵ "Oğlum Mısır'dan çağırdım" (Hoş. 11:1).

formunda “mecazî” bir anlam taşımaktadır.⁶⁶ Ayrıca Elçilerin İşleri'nde İsa için kullanılan, “İbrahim'in, İshak'ın ve Yakup'un Tanrısı, atalarımızın Tanrısı, Kulu İsa'yı yüceltti...”⁶⁷ ifadesi de İsa'nın Tanrı ile özdeş değil, Tanrı'nın bir kulu olduğunu belirtmektedir. Esasında bu durum, erken dönem Hristiyan metinlerinin İsa'yı Tanrı'nın bizzat kendisi değil, Tanrı tarafından seçilmiş bir elçi olarak gördüğünü destekler niteliktedir.⁶⁸

Kristolojik açıdan diğer Sinoptik İncillerden farklılaşan Yuhanna İncili'nde geçen “biricik oğul”⁶⁹ ifadesi ise sonraki dönem Hristiyan teologlar tarafından genellikle İsa'nın ezelîliği ve ilahiliği için temel dayanak yapılmıştır. Örneğin, Origen Hristiyan düşüncesine özgün bir katkı olarak “Oğul'un ezelî doğuşu (generatio aeterna)” doktrinini ileri sürmüş, Oğul'un Baba tarafından zamansız olarak doğurulduğunu, bu nedenle hiçbir şekilde yaratılmış bir varlık olamayacağını savunmuştur. Bununla birlikte Origen, Baba'yı Oğul'dan üstün gören hiyerarşik bir anlayış sergilemiş, bu yaklaşım daha sonraki yüzyıllarda Arianizm'e zemin hazırlayan fikirlerden biri olarak tartışılmıştır.⁷⁰ Ancak Yuhanna 3:16 pasajının tamamına bakılacak olursa “Çünkü Tanrı dünyayı o kadar çok sevdi ki, biricik oğlunu verdi...” ifadesi dikkatli bir dil incelemesini gerektirmektedir. Burada kullanılan Yunanca “monogenē (μονογενῆ)” sözcüğü biyolojik anlamda “doğmuş” değil, “benzersiz, eşsiz, türünün tek örneği” anlamına gelmektedir.⁷¹ Dolayısıyla bu pasaj, İsa'nın yaratılmamış ilahî özünü değil, Tanrı tarafından “benzersiz bir görevle gönderilmişliğini” güçlü bir şekilde ima etmektedir. Bu kullanım, İshak için de geçerlidir ve onun tek oğul değil, özel bir misyona sahip olduğunu anlatmaktadır. Öyle ki, İbraniler 11:17'de İbrahim İshak için “biricik (monogenē)” ifadesini kullanırken, İshak biyolojik olarak İbrahim'in tek oğlu değildir. Burada kastedilen, İshak'ın İsrail misyonundaki eşsizliğidir.⁷² Dolayısıyla Yuhanna 3:16 pasajı, İsa'nın özünde ilahî olduğunu değil, benzersiz bir görev için gönderildiğini yani peygamberliğini ima etmektedir.

Neticede hem Kitab-ı Mukaddes hem de Kur'ân anlatıları, İsa'nın mucizevî bir doğumla dünyaya geldiğini teyit etmektedir. Ancak farklılık, iki geleneğin bu olayı yorumlayışlarında ortaya çıkmaktadır. Hristiyan kristolojisinde İsa'nın mucizevî doğumu onun Tanrı'nın ezelî oğlu oluşuna delil sayılırken, Kur'ân'da bu durum peygamberlik misyonunun benzersizliği olarak açıklanmaktadır.⁷³ Böylece mesele, mucizenin kendisinden çok teolojik yorum farkına dayanmaktadır. Dolayısıyla “Tanrı'nın oğlu” unvanı etimolojik ve teolojik açıdan incelendiğinde, İsa'nın mahiyetinin ilahî değil, benzersiz bir görev bağlamında şekillendiği sonucuna ulaşılabilmektedir.

2.2. Logos'un Anlamı ve İsa'nın Uluhiyeti Hakkındaki İddialara Hermenötik Bir Bakış

Yuhanna İncili'nin proloğu, Hristiyan doktrininin İsa'nın kimliğine dair geliştirdiği en güçlü temellerden birini teşkil etmektedir. Bu bağlamda Yuhanna İncili'nin giriş bölümü Hristiyan teolojisinin en temel

⁶⁶ James D. G. Dunn, *Christology in the Making: A New Testament Inquiry into the Origins of the Doctrine of the Incarnation* (Michigan: Eerdmans, 2. Baskı, 2011), 23; 35.

⁶⁷ Elç. 3:13.

⁶⁸ E. P. Sanders, *The Historical Figure of Jesus* (New York: Penguin Books, 1996), 89.

⁶⁹ Yu. 3:16.

⁷⁰ Origen, *De Principiis*, 72.

⁷¹ Walter Bauer, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, ed. Frederick W. Danker (Chicago: University of Chicago Press, 3. Baskı, 2000), 658.

⁷² Johannes Petrus Louw ve Eugene A. Nida Louw, *Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains* (New York: United Bible Societies, 2. Baskı, 1989), 529.

⁷³ Bk. Âl-i İmrân 3/59.

metinlerinden biri mahiyetine sahiptir: “Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı’yla birlikteydi ve Söz Tanrı’ydı. Başlangıçta O, Tanrı’yla birlikteydi. Her şey O’nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey O’nsuz olmadı.”⁷⁴ Ardından gelen pasajda, “Söz beden oldu ve aramızda yaşadı.”⁷⁵ ifadesi, Hristiyanlığın bedenleşme (enkarnasyon) doktrininin merkezine yerleştirilmiştir. Buradaki “Söz”ün karşılığı olan Yunanca “logos”, yalnızca “konuşulan söz” değil, aynı zamanda “akıl, düzen, ilahi plan, emir” gibi anlamlara da gelmektedir.⁷⁶ Dolayısıyla bu ifade, Hristiyan geleneğinde yalnızca şiirsel bir dil değil, bizzat enkarnasyon öğretisinin teolojik dayanağı olarak anlaşılmaktadır. Buna göre “Söz (logos)” yalnızca bir kelime değil, kişileşmiş bir varlık olarak görülmüş; İsa, Tanrı’nın ebedî logos’u olarak kabul edilmiştir.⁷⁷ Ne var ki dilbilimsel açıdan “logos” sözcüğü incelendiğinde kavramın daha geniş bir anlam yelpazesine sahip olduğu görülmektedir. Bu çok katmanlı anlam, Yuhanna’daki “Söz beden oldu” ifadesinin yalnızca teolojik bir varsayıma değil, dilsel bir tartışmaya da açık olduğunu göstermektedir. Zira “logos” kavramının Kitab-ı Mukaddes’in diğer bölümlerinde nasıl kullanıldığına bakıldığında, çoğu kez Tanrı’nın kişileşmiş bir varlığına değil, O’nun yaratıcı buyruğuna atıfta bulunduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, “Gökler Rabb’in sözüyle yaratıldı”⁷⁸ denildiğinde, burada “söz” bağımsız bir kişiyi değil, doğrudan Tanrı’nın yaratıcı kudretini ifade etmektedir. Tekvin 1:3’te “Tanrı dedi: ‘Işık olsun’ ve ışık oldu.”⁷⁹ ifadelerinde Tanrı’nın sözü bir emir formunda ortaya çıkmaktadır.⁸⁰ Aynı şekilde “Ağzımdan çıkan söz... bana boş dönmeyecek, istemimi yerine getirecek”⁸¹ söylemi yine Tanrı’nın iradesini icra eden bir emir anlamına sahiptir. Dolayısıyla logos, teolojik bir “oğul”dan ziyade Tanrı’nın iradesi ve yaratıcı buyruğu anlamını taşımaktadır.⁸² Diğer bir deyişle logos kavramı, Kitab-ı Mukaddes boyunca genellikle ilahî emir olarak görülmektedir. Bu açıdan Yuhanna İncili’ndeki “Söz beden oldu”⁸³ ifadesi, teolojik katmanlar kaldırıldığında, Tanrı’nın emrinin bir insanda tezahürü şeklinde de anlaşılabilir. Bu bağlamda İsa, Tanrı’nın ebedî bir kişisel varlığının değil, O’nun yaratıcı iradesinin somutlaşmasının temsili olmaktadır. Bu noktada dinler tarihi açısından düşünüldüğünde Kur’ân ile dikkate değer bir benzerlik söz konusudur. Söz gelişi, Kur’ân’da yaratılış sürekli “كُنْ فَيَكُونُ” [Ol (der), o da olur] formülüyle açıklanmaktadır.⁸⁴ Bu kalıp, Allah’ın yaratıcı kudretini, herhangi bir sürece bağlı olmadan mutlak emir üzerinden değerlendirmektedir.⁸⁵ Yani burada ilahî kelam, doğrudan yaratıcı emir işlevi görmektedir.⁸⁵ Bu çerçevede Yuhanna 1:14’te geçen “Söz beden oldu” ifadesi, bir teofani (Tanrı’nın görünür kılınması) veya enkarnasyon iddiası olmaktan ziyade, Tanrı’nın iradesinin somut bir varlıkta -İsa’da- tecelli etmesi şeklinde yorumlanabilir. Nitekim Kur’ân, Meryem’in oğlunu “Allah’ın kelimesi (kelimetullah)” olarak nitelendirmekte,⁸⁶ fakat bu ifadeyi Allah’ın yaratıcı emri bağlamında açıklamaktadır.⁸⁷ Başka bir ifadeyle

⁷⁴ Yu. 1:1-3.

⁷⁵ Yu. 1:14.

⁷⁶ Henry George Liddell, *A Greek-English Lexicon* (Oxford: Clarendon Press, 1940), 1:1057; C. H. Dodd, *The Interpretation of the Fourth Gospel* (Cambridge: Cambridge University Press, 1968), 263.

⁷⁷ Geniş bilgi için bk. Muhammet Tarakçı, “Hristiyanlıkta Logos Doktrini”, *Milel ve Nihal* 8/1 (2011), 201-224.

⁷⁸ Mez. 33:6.

⁷⁹ Yar. 1:3.

⁸⁰ James Barr, *The Semantics of Biblical Language* (London: Oxford University Press, 1961), 132.

⁸¹ Yşa. 55:11.

⁸² Raymond Edward Brown, *The Gospel According to John. I-XII*, 1. Baskı (New Haven: Yale University Press, 2008), 24.

⁸³ Yu. 1:14.

⁸⁴ Bk. el-Âl-i İmrân 3/47; el-Yâsîn 36/82.

⁸⁵ William Lane Craig, *Reasonable Faith: Christian Truth and Apologetics* (Wheaton: Crossway Books, 2008), 247.

⁸⁶ Bk. el-Nisâ 4/171.

⁸⁷ Mahmoud Ayoub, *The Quran And Its Interpreters* (Albany: State University of New York Press, 1984), 1:94.

Kur'ân'ın “kelime” anlayışı, Kitab-ı Mukaddes'in teolojik yorumundan ziyade özellikle Eski Ahit'teki yaratıcı emir söylemiyle daha uyumludur. Dolayısıyla Kur'ân'ın İsa'yı “kelime” olarak sunması, Yeni Ahit'ten yapılan bir kopya değil; bilakis, İsrail peygamberlerinde mevcut olan ve dolayısıyla Eski Ahit'in en erken metinlerinde görülen yaratıcı emir teolojisinin bir devamı niteliğindedir.⁸⁸ Bu durum, Kur'ân'ın İsa'nın tabiatına dair özgün yaklaşımını ortaya koymaktadır. Zira Kur'ân'da İsa, Tanrı'nın ebedî bir varlığı olarak değil, ilahî iradenin mucizevî bir tecellisi olarak sunulmaktadır.⁸⁹ Öte yandan İsa'nın mesajının özüne bakıldığında, Sinoptik İncillerde (Matta, Markos, Luka) onun kendisini Tanrı olarak değil, tek olan Tanrı'ya yönelten bir peygamber olarak tanıttığı görülmektedir. Özellikle Markos İncili'nde İsa'nın en büyük emir hakkındaki sözleri bu paralelliği teyit etmektedir: “Dinle ey İsrail, Tanrımız Rab tek Rab'dir.”⁹⁰ Bu ifade, Kur'ân'ın özünü teşkil eden “De ki: O Allah birdir.”⁹¹ ayetiyle dikkat çekici bir şekilde hermenötik boyutlarıyla örtüşmektedir. Başka bir ifadeyle, kutsal metnin Tanrı halkı tarafından yorumlanma süreciyle paralel biçimde, İsa'nın kimliği Tanrı'nın yaratıcı kudreti bağlamında temellendirilmekte; bu çerçevede İsa, ontolojik olarak Tanrı ile özdeşleştirilmekten ziyade, insanı Tanrı'ya yönelten aracı bir figür olarak konumlandırılmaktadır.

Sonuç itibarıyla hermenötik açıdan dilsel inceleme ile teolojik katmanlar ayrıştırıldığında, Kur'an ile Yuhanna İncili'nde İsa'nın “Tanrı'nın sözü/emri” ile var kılındığı yönündeki ifade, enkarnasyondan ziyade ilahî kudretin mucizevî tecellisini anlatmaktadır. Bu benzerlik, doğrudan bir iktibastan değil, Tanrı'nın yaratıcı emrine dayanan ortak kutsal metin geleneğinin farklı teolojik yorumlarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla “kopya” iddiası ilmî bakımdan temelsiz görünmektedir.

3. İki Kutsal Kitabın Bilimsel Gerçekliklerle Uyumluluğu İddialarına Tarihsel Fenomenolojik Bir Bakış

Kur'ân'ın Kitab-ı Mukaddes'ten alıntılı olduğu iddiası, söz konusu metinlerde yer alan kozmoloji ve doğa tasvirlerinin bilimle ne ölçüde örtüştüğü noktasında ciddi bir metodolojik inceleme gerektirmektedir. Bu husus, aynı zamanda tarih boyunca teolojik ve felsefî tartışmaların merkezinde yer alan din ve bilim arasındaki ilişki boyutunu da gözler önüne sermektedir.⁹² Modern dönem itibarıyla bu tartışma, kutsal metinlerin bilimsel gerçeklerle uyumluluk derecesini yoğun bir şekilde gündeme getirmiştir. Dolayısıyla her iki metnin orijinal dillerinde (Kur'ân için Arapça, Kitab-ı Mukaddes için İbranice ve Grekçe) analiz edilmesi, yazıldıkları dönemin kozmolojik tasavvurlarıyla karşılaştırılması ve modern bilimsel bulgular ışığında değerlendirilmesi söz konusu iddiaların ilmî temelde sorgulanabilmesi açısından önemlidir.

Kitab-ı Mukaddes'in kozmoloji ve doğa tasvirleri, büyük ölçüde eski Yakın Doğu toplumlarının o dönemdeki bilimsel algıları çerçevesinde özellikle evren anlayışlarını yansıtmaktadır. Söz gelişi, Tekvin 1:6-7'de evrenin altı günde yaratıldığı, gök kubbenin “suları ayırmak için” konulduğu⁹³ gibi ifadeler, aslında Mezopotamya mitolojilerinde görülmekte olup daha çok onların kozmoloji algılarını yansıtan “kozmetik deniz” anlayışlarıyla

⁸⁸ Bk. Dan. 7:13-14.

⁸⁹ Neal Robinson, *Christ in Islam and Christianity* (Albany: State University of New York Press, 1991), 56.

⁹⁰ Mark. 12:19.

⁹¹ el-İhlâs 112/1.

⁹² Mustafa Alıcı, “Postmodern Din Bilimlerinde Akıl-Din İlişkisi”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 8/20 (2020), 15-44.

⁹³ Yar. 1:6-7.

büyük oranda örtüşmektedir.⁹⁴ Yine Mezmurlar'da “Dünya sağlamdır, sarsılmaz”⁹⁵ ifadesi, aslında Batlamyus (Ptolemaios) kozmolojisine⁹⁶ uygun olarak Orta Çağ boyunca dünyanın hareketsiz ve evrenin merkezi olduğuna ilişkin inanç açısından bir dayanak noktası olmuştur.⁹⁷ Benzer şekilde Yeşu bölümünde “güneşin gökyüzünde durduğu”⁹⁸ anlatısı, o dönem insanları tarafından bilinen “güneşin dünya etrafında döndüğü anlayışının kutsal metindeki bir yansıması ve hatta teolojik açıdan doğrulanması” olarak görülmüştür. Bu tür pasajlar, Galileo Galilei'nin (ö. 1642) engizisyon mahkemesinde yargılanmasına neden olacak derecede bilime karşı bir otorite oluşturmuştur.⁹⁹ Ayrıca Kitab-ı Mukaddes'te dünyanın “direkler üzerine kurulduğu”¹⁰⁰ ve “dört köşesi”¹⁰¹ olduğuna dair söylemler, gerçekte Mezopotamya ve Mısır'daki antik kozmolojik tasavvurları yansıtmaktadır.¹⁰² Dolayısıyla Kitab-ı Mukaddes'in doğa tasavvuru, çoğunlukla dönemin kültürel ve coğrafi sınırlılıklarıyla açıklanabilecek bir düzeydedir. Buna karşın her devrin bilimsel gerçeklikleriyle uyumlu olabilecek esneklikte bir anlam genişlemesine sahip bir dil kullanan Kur'ân'ın anlatıları incelendiğinde ise Kitab-ı Mukaddes'te görüldüğü gibi statik anlam donuklaşmasının olmadığı görülmektedir. Nitekim, oryantalist eleştirmenlerin en sık gündeme getirdiği Kehf Sûresi 86. ayetteki “güneşin balçıklı bir gözede batması”¹⁰³ ifadesi, aslında Zülkarneyn'in açısından tasvir edilen görsel bir manzaradır. Aslında bu söylem retoriği günümüzde kullanılan “güneş dağın arkasında battı” ifadesinden farklı değildir ve bilimsel bir iddia içermez.¹⁰⁴

Ayrıca Kur'ân'daki bazı ayetlerin modern bilimsel keşiflerle dikkat çekici biçimde örtüştüğü görülmektedir. Örneğin, Enbiyâ Sûresi 30. ayetteki “göklerin ve yerin bitişikken ayrılması”¹⁰⁵ bilgisi, evrenin tekil bir noktadan genişlediğini ortaya koyan Big Bang teorisiyle paralellik göstermektedir.¹⁰⁶ Zâriyât Sûresi 47. ayette “evrenin genişletilmekte olduğunun”¹⁰⁷ belirtilmesi, modern kozmolojinin en temel bulgularındandır. Buradaki “موسعون (mûsi'ûn)” kelimesi, günümüz astrofizik bilimiyle örtüşecek bir tarzda müfessirlerce¹⁰⁸ evrenin genişlemeye

⁹⁴ John H. Walton, *Ancient Near Eastern Thought and the Old Testament: Introducing the Conceptual World of the Hebrew Bible* (Grand Rapids: Baker Academic, 2. Baskı, 2018), 165.

⁹⁵ Mez. 93:1.

⁹⁶ Enes Gider, “Evren Modelleri - Batlamyus (Ptolemaios) ve Copernicus”, *Fihrist* (Erişim 05 Eylül 2025).

⁹⁷ Richard S. Hess ve Gordon J. Wenham (ed.), *Make the Old Testament Live: From Curriculum to Classroom* (Michigan: Eerdmans Publishing Company, 1998), 87.

⁹⁸ Yeşu. 10:13.

⁹⁹ Maurice A. Finocchiaro, *Retrying Galileo, 1633-1992* (Berkeley: University of California Press, 1. Baskı, 2007), 45-49.

¹⁰⁰ 1Sa. 2:8.

¹⁰¹ Va. 7:1.

¹⁰² Walton, *Ancient Near Eastern Thought and the Old Testament*, 165-166.

¹⁰³ el- Kehf 18/86.

¹⁰⁴ Abdullah Yusuf Ali, *The Holy Qur-an: Text, Translation & Commentary* (Lahore: Shaikh Muhammad Ashraf, 3. Baskı, 1938), 735.

¹⁰⁵ el-Enbiya 21/30.

¹⁰⁶ Keith Ward, *Religion and Creation* (Oxford: Oxford University Press, 1996), 122.

¹⁰⁷ el-Zâriyat 51/47.

¹⁰⁸ Çağdaş tefsir literatüründe el-Zâriyât 51/47 ayeti (“Göğü kudretimizle biz kurduk ve şüphesiz biz genişletmekteyiz.”) modern kozmoloji bağlamında yorumlanmıştır. Özellikle Seyyid Kutub, ayette geçen “genişletmekteyiz” ifadesini ilahî kudretin sürekliliğini gösteren dinamik bir fiil olarak değerlendirmiş; evrenin durağan değil, sürekli genişleyen ve dönüşen bir yapıya sahip olduğuna işaret ettiğini belirtmiştir. Bu yaklaşımda ayet, yalnızca teolojik bir kudret beyanı değil, aynı zamanda modern bilimin ortaya koyduğu kozmik genişleme olgusuyla irtibatlandırılan bir ifade olarak okunmaktadır. (Ali Karataş, “Müfessirlerin Evren Algısı ve Kur'ân Yorumuna Etkisi”, *İslam ve Yorum III: Din, Bilim ve Medeniyet*, ed. Mehmet Öztürk ve Serkan Demir (İnönü Üniversitesi Yayınevi: Ankara, 1. Baskı, 2019), 53-74).

devam eden yapısına işaret ettiği şeklinde yorumlanmıştır.¹⁰⁹ 20. yüzyıl başlarında Edwin Hubble (ö. 1953) tarafından keşfedilen evrenin genişlemesi gerçeği (Hubble yasası), bu ayetle sıklıkla ilişkilendirilmiştir.¹¹⁰ Yâsîn Sûresi 40. ayette “güneş ve ayın belirli yörüngelerde hareket ettikleri”¹¹¹ vurgusu, modern astronominin temel ilkeleriyle örtüşmektedir. Enbiyâ Sûresi 32. ayette göğün “korunmuş bir tavan”¹¹² olarak nitelendirilmesi, dünyanın atmosferinin işlevini çarpıcı biçimde yansıtmaktadır. Ayetteki ifade, atmosferin zararlı ışıklardan ve meteor çarpmalarından dünyayı koruyucu işleviyle uyumludur.¹¹³ Aynı şekilde Mü’minûn Sûresi 12-14’teki ayetlerde insanın yaratılış süreci “nutfeden alaka, alakadan mudğa”ya geçiş şeklinde anlatılmaktadır.¹¹⁴ Bucaille, bu ifadelerin modern embriyoloji ile şaşırtıcı bir uyum içinde olduğunu savunmuştur.¹¹⁵ Yine Nahl Sûresi 15. ayette dağların “yeryüzünü sarsmaması için sabit kılındığı”¹¹⁶ belirtilmektedir. Bu anlatı, klasik dönemde, dağların yeryüzünü dengeleyen unsurlar olduğu şeklinde yorumlanmıştır.¹¹⁷ Modern jeoloji bağlamında ise bu ifade, levha tektoniği ve dağların kökleriyle (isostasi) ilişkilendirilerek açıklanmıştır.¹¹⁸ Tüm bu ayetler konusunda dikkat çekici olan husus, 7. yüzyılda Arap Yarımadası’ndaki mevcut bilimsel bilginin böylesine ileri kozmolojik tasvirlerle izin vermemesi, buna karşın Kur’ân’ın ise çağlar ötesi bir anlam genişliğine sahip olduğu gerçeğidir. Halbuki, Kitab-ı Mukaddes’te “Dünya sağlam kurulmuştur, sarsılmaz”¹¹⁹ ifadesi tarih boyunca durağan, sönük kalan geleneksel jeosantrik görüşü desteklemiştir.¹²⁰ Bir başka ifadeyle örneğin, Yeşu 10:13’teki “güneşin savaş esnasında gökte durduğu”¹²¹ anlatısı, o dönemde güçlü bir bilimsel hipotez olan güneşin hareket ettiği anlayışını yansıtmakta ve modern astronomiyle çelişmektedir.¹²² Diğer bir örnek olarak, 1 Samuel 2:8’de dünyanın “direkler üzerine oturtulduğu”¹²³ ifadesi eski Yakın Doğu kozmolojisinin izlerini taşımaktadır.¹²⁴ Aynı şekilde Vahiy 7:1’deki dünyanın “dört köşesi”¹²⁵ bahsi sembolik görülse de tarih boyunca literal yorumlara da konu olmuştur.¹²⁶ Yine Levililer bölümündeki bazı hijyen ve sağlık yasaları tarihsel bağlamda anlaşılır olmakla birlikte, modern tıp açısından bilimsel temelden yoksundur. Örneğin, cüzzam gibi hastalıkların ritüel kirlilikle ilişkilendirilmesi, dönemin tıbbi bilgi sınırlılıklarını göstermektedir.¹²⁷

¹⁰⁹ Robert B. Stewart, *God and Cosmology: William Lane Craig and Sean Carroll in Dialogue* (Bloomfield: Augsburg Fortress Publishers, 1. Baskı, 2016), 76.

¹¹⁰ Edwin Hubble, *The Realm of the Nebulae* (New Haven: Yale University Press, 1936), 180

¹¹¹ el-Yâsîn 36/40’ta yer alan “yasbahûn” (yüzmek) fiili, gök cisimlerinin düzenli ve sürekli hareketini ifade eden metaforik bir anlatımdır. Bu kullanım, klasik tefsirde felek içinde akışı belirtirken; çağdaş yorumlarda gezegen ve yıldızların yörüngesel hareketleriyle uyumlu bir tasvir olarak değerlendirilmektedir.

¹¹² el-Enbiya 21/32.

¹¹³ Zaghoul El-Naggar, *The Geological Concept of Mountains in the Qur’an* (Cairo: Al-Falah Foundation, 2003), 27.

¹¹⁴ el-Mü’minûn 23/12-14.

¹¹⁵ Bucaille, *The Bible, The Qur’an and Science*, 190-192.

¹¹⁶ el-Nahl 16/15.

¹¹⁷ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu’l-ğayb* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1981), 18:142.

¹¹⁸ Frank Press ve Raymond Siever, *Earth* (New York: W.H. Freeman and Company, 4. Baskı, 1986), 410-412.

¹¹⁹ Mez. 93:1.

¹²⁰ Hess ve Wenham, *Make the Old Testament Live*, 87.

¹²¹ Yeşu. 10:13.

¹²² Finocchiaro, *Retrying Galileo*, 47.

¹²³ 1Sa. 2:8.

¹²⁴ Walton, *Ancient Near Eastern Thought and the Old Testament*, 165.

¹²⁵ Va. 7:1.

¹²⁶ Robert H. Mounce, *The Book of Revelation* (Michigan: Wm. B. Eerdmann Publishing, 2009), 144.

¹²⁷ Jacob Milgrom, *Leviticus 1-16: A New Translation with Introduction and Commentary* (New York: Doubleday, 1991), 805-810.

Bütün bunlar dinler tarihi metodolojisi açısından değerlendirildiğinde, Kitâb-ı Mukaddes metinlerinin tarih boyunca çoğu kez literal (harfî) biçimde yorumlandığı; bu yaklaşımın modern bilimsel gelişmeler karşısında ciddi gerilimler yarattığı görülmektedir. Özellikle Galileo Galilei örneği, kutsal metinlerin dönemin kozmolojik tasavvurlarıyla özdeşleştirilerek okunmasının doğurduğu çatışmanın sembolik bir göstergesidir. Bu çerçevede Kitâb-ı Mukaddes külliyatındaki anlatımların, yazıldıkları çağın bilgi evrenini yansıttığı ve literal yorumlar nedeniyle günümüz bilimsel verileriyle zaman zaman uyumsuzluk gösterdiği ifade edilmektedir. Buna karşılık Kur'ân'ın dili çoğunlukla mecazî ve çok katmanlıdır. Bu özellik, metnin hem teolojik derinlik taşımasına hem de farklı dönemlerde yeniden yorumlanabilmesine imkân sağlamaktadır. Bu bağlamda, Kur'ân'ın önceki kutsal metinlerden iktibas edildiği yönündeki iddia üç açıdan problemlidir: (1) İçsel açıdan, Kur'ân'daki bazı kozmolojik ifadeler Kitâb-ı Mukaddes'te yer almaz ve farklı bir anlatım çerçevesi sunar. (2) Tarihsel açıdan, 7. yüzyıl Arabistan'ında İbranice ve Grekçe metinlere sistematik erişimin sınırlı oluşu bu iddiayı zorlaştırmaktadır. (3) Yöntemsel açıdan ise Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes kozmolojisini aynen tekrar etmemesi, doğrudan bir kopyalama varsayımını tartışmalı hâle getirmektedir.

4. İki Kutsal Kitap Arasındaki Uyum İddialarının Tarihsel ve Filolojik Kritisine Fenomenolojik Bir Bakış

Kur'ân'ın önceki kutsal metinlerden, özellikle de Kitâb-ı Mukaddes'ten alıntılar içerdiği iddiası oryantalist literatürde uzun süreden beri iddia edilmektedir.¹²⁸ Ancak Kur'ân ve Kitâb-ı Mukaddes'in ortak anlatıları metodolojik açıdan ele alındığında -bilhassa tarihsel, filolojik ve arkeolojik veriler- dikkatlice incelendiğinde söz konusu iddiaların ciddi tutarsızlıklar içerdiği görülmektedir. Nitekim Kur'ân'ın bazı anlatıları, Kitâb-ı Mukaddes'te yer alan versiyonlardan ayrılarak tarihsel gerçeklikle daha uyumlu bir halde bulunmaktadır. Yani Kur'ân'daki birçok anlatı güncel bilimsel bulgularla desteklenmektedir. Bu durum, Kur'ân'ın bağımsız bir vahiy metni olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle Mısır bağlamındaki Firavun'un cesedinin korunması, Hâmân'ın kimliği ve Yusuf kıssasında kullanılan unvan meselesi gibi üç tarihsel detay, Kur'ân'ın özgünlüğünü ortaya koyan çarpıcı örneklerden sayılabilir. Bu örnekler tek tek ele alınacak olursa, her birinin farklı işlevlere sahip olduğu görülmektedir.

Firavun'un cesedi meselesi hakkında Kitâb-ı Mukaddes'teki Çıkış bölümünde Musa'nın karşısında denizin yarılması ve Firavun'un ordusunun sular altında boğulduğu detaylı bir biçimde aktarılmakta; ancak Firavun'un cesedinin akıbetinden hiç söz edilmemektedir.¹²⁹ Buna karşın Kur'ân, Firavun'un bedeninin gelecek nesillere ibret vesilesi olarak korunacağını açıkça bildirmektedir.¹³⁰ Bu ayetin, 1881'de Mısır Deir el-Bahri'de keşfedilen ve boğulma izleri taşıdığı bilimsel raporlarda anlaşılan II. Ramses'e (veya oğlu Merneptah'a) atfedilen mumya ile dikkat çekici bir şekilde örtüştüğü söylenebilir.¹³¹ Daha sonraki dönemde Fransız bilim insanı Maurice Bucaille (ö.1998), bu tespit üzerinden Kur'ân'ın tarihsel özgünlüğünü vurgulamıştır.¹³² Nihayetinde Kur'ân'ın aktardığı

¹²⁸ William Muir, *The Coran Koran (AlCoran) - Its Composition and Teaching and the Testimony It Bears to the Holy Scriptures* (New York: Pott, Young & Co., 1878), 23-25.

¹²⁹ Ayrıntılı olarak bk. Çık. 14:28.

¹³⁰ el-Yunus 10/92.

¹³¹ Grafton Elliot Smith, *Catalogue Général des Antiquités Egyptiennes du Musée du Caire: The Royal Mummies* (Kahire: Imprimerie de L'Institut Français, 1912), 56.

¹³² Maurice Bucaille, *The Bible, The Qur'an and Science: The Holy Scriptures Examined in the Light of Modern Knowledge* (Lahore: Islamic Book Service, 1998), 241-245; 257-260.

bu bilgi, Kitab-ı Mukaddes'te bulunmayan ve çağdaş arkeolojiyle şimdilik kanıtlanabildiği söylenebilen özgün bir anlatıdır.

Hâmân figürü, Kitâb-ı Mukaddes'te Pers sarayında görevli bir şahsiyet olarak tasvir edilirken¹³³, Kur'ân'da Firavun'un emri altında inşa faaliyetlerinden sorumlu üst düzey bir yetkili olarak sunulmaktadır.¹³⁴ İlk bakışta çelişkili görünen bu farklılık, 19. yüzyılda hiyeroglif yazısının çözülmesiyle yeni bir yorumsal çerçeve kazanmıştır. Zira Mısır metinlerinde “Hmn” kökünden türeyen bir ismin, inşa ve maden işlerinden sorumlu bir görev veya unvanla ilişkili olabileceği yönünde filolojik tespitler yapılmıştır.¹³⁵ Bu durum, Kur'ân anlatısının Eski Mısır bağlamıyla irtibatlandırılabilirliğini ortaya koyarken, Kitâb-ı Mukaddes'teki anlatının tarihsel konumlandırmasına yönelik eleştirel değerlendirmeleri de güçlendirmektedir. Dolayısıyla söz konusu veriler, iki metin arasındaki farklılığın basit bir çelişki değil, metinlerin tarihsel ve kültürel referans çerçevelerinin ayrışması olarak değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Son olarak Yusuf kıssasında ise iki kutsal metin anlatılarındaki “kral-firavun” ayrımı dikkat çekmektedir. Kur'ân, Yusuf kıssasında Mısır hükümdarını “melik” yani “kral” olarak adlandırırken,¹³⁶ Musa (as) anlatılarında ise “firavun” terimini kullanmaktadır. Buna karşın Kitab-ı Mukaddes'te Yusuf dönemindeki hükümdar ise “firavun” unvanı ile anılmaktadır.¹³⁷ Oysa Mısır tarihi ile ilgili son bilimsel araştırmalar, genel bir hükümdarlık ismi olan “firavun” unvanının ancak Yeni Krallık döneminden (M.Ö. 16. yüzyıl sonrası) itibaren kullanılmaya başlandığını göstermektedir. Buna göre, Yusuf peygamberin yaşadığı düşünülen Orta Krallık döneminde (MÖ 1900-1700) ise “kral” ifadesinin kullanımının doğru olduğu ortaya çıkmaktadır.¹³⁸ Bu bağlamda Kur'ân, dönemsel ayrımı doğru biçimde yansıtırken, Kitab-ı Mukaddes anakronik bir kullanım sergilemektedir. Bu durum, Kur'ân'ın Kitab-ı Mukaddes'ten tarihsel olarak daha güvenilir bir terminoloji kullandığını göstermektedir. Dolayısıyla bu teopolitik hassasiyet, Kur'ân'ın her dönemde tarihsel bulgulara uygunluğunu ortaya koyan kanıtlardan biri sayılabilir. Ayrıca Yusuf peygamberin tahılı “başaklarında saklama” tavsiyesi¹³⁹ çağdaş tarım bilimiyle uyuşabilen ve gelecekteki bilimsel verilerle de ulaşılabilirliği yüksek olan gerçekler içermektedir. Bu bile tek başına Kitab-ı Mukaddes'te yer almayan bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Kur'ân'daki bu ayrıntının Kitab-ı Mukaddes'teki sözde karşılığından tamamen bağımsız olduğu gözlemlenebilir.¹⁴⁰

Netice itibarıyla söz konusu örnekler, Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'ten bağımsız bir bilgi çerçevesine sahip olduğunu ve tarihsel gerçeklik ile modern bilimsel bulgularla önemli ölçüde irtibatlandırılabilirliğini göstermektedir. Bu bağlamda Kur'ân'ın kendi iç tutarlılığına vurgu yapan ve “eğer Allah'tan başkasından gelmiş olsaydı onda birçok çelişki bulurlardı”¹⁴¹ şeklinde ifade edilen meydan okuma, arkeolojik, filolojik, tarihsel ve

¹³³ Est. 3:1.

¹³⁴ el-Kasas 28/38.

¹³⁵ Erik Hornung, *History of Ancient Egypt: An Introduction*, çev. David Lorton (Ithaca: Cornell University Press, 1999), 117-118.

¹³⁶ el-Yûsuf 12:43.

¹³⁷ Yar. 41:14.

¹³⁸ Donald B. Redford, *Egypt, Canaan, and Israel in Ancient Times* (Princeton: Princeton University Press, 1992), 65-67.

¹³⁹ el-Yûsuf 12/47.

¹⁴⁰ Donald B. Redford, *A Study of the Biblical Story of Joseph* (Leiden: Brill Archive, 1970), 112.

¹⁴¹ el-Nisâ 4/82.

sosyo-politik veriler ışığında yeniden değerlendirildiğinde, metnin bütünlüğüne yönelik dikkat çekici bir uyum iddiası ortaya koymaktadır.

5. İki Kutsal Kitaptaki Objektiflik İddialarına Fenomenolojik Bir Bakış

Yüzyıllar boyunca farklı yazarlar tarafından İbranice, Aramice ve Yunanca kaleme alınan Kitâb-ı Mukaddes, edebî türler ve anlatım teknikleri bakımından çeşitlilik arz etmektedir. Buna mukabil, Kur'ân-ı Kerîm yirmi üç yıllık bir süre içerisinde klasik Arapça ile vahyedilmiş olup fonetik, semantik ve filolojik bütünlüğüyle dikkat çekmektedir. Kur'ân'ın ahenkli üslubu ve muhatabına göre değişebilen dili, onu genellikle tarihsel veya şiirsel bir kurguda şekillenen Kitâb-ı Mukaddes anlatılarından ayırmaktadır.¹⁴² Fenomenolojik bir tahlil yapıldığında, Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'in anlatım tekniklerini taklit etmediği; aksine özgün ve etkileyici bir yankı yarattığı söylenebilir. Nitekim İslam düşüncesinde bu olgu "i'câz" terimiyle kavramsallaştırılmıştır.¹⁴³ Kur'ân, kronolojik bir çizgiyi takip eden Kitâb-ı Mukaddes'ten farklı olarak, olguların anlamlarına vurgu yapan bir tarzda hukuk, ahlâk, kıssalar ve metafizik öğretileri de kapsayan çok katmanlı bir bütünlük içerisinde olayları kendi bağlamları içerisinde sunmaktadır.¹⁴⁴

Dinler Tarihi araştırmalarında genellikle eksikliği duyulan önemli bir husus, Kur'ân'ın vahyedildiği sosyo-kültürel bağlamdır. Modern oryantalist iddialara göre Hz. Muhammed döneminde Kitâb-ı Mukaddes'in Arapça bir çevirisi mevcut değildi. Ayrıca Kur'ân'ın da vurguladığı üzere Hz. Muhammed'in "ümme (okuma-yazma bilmeyen)" oluşu,¹⁴⁵ onun eski metinlerden kopyalandığı ihtimalini zayıflatmaktadır.¹⁴⁶ Bilişsel perspektiften değerlendirildiğinde, Arap yarımadasındaki Yahudi ve Hristiyan sözlü geleneklerinin etkisi sınırlı olmakla birlikte, Kur'ân'ın bu anlatılarla kurduğu teolojik ilişkinin basit bir aktarımın ötesine geçtiği görülmektedir. Nitekim Kur'ân, önceki metinlerle irtibat kurarken onları yeniden yorumlayan, belirli yönlerini tashih eden ve yer yer eleştirel bir söylemle karşılık veren bir yapı arz etmektedir. Bu durum, metnin yalnızca alımlayıcı değil, aynı zamanda dönüştürücü ve polemik karakteri bulunan özgün bir söylem geliştirdiğini göstermektedir.¹⁴⁷

Bu bağlamda Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'ten türetilmiş olabileceği tezi şu gerekçelerle büyük ölçüde çürütülebilir:

1. Anlatı benzerlikleri: İki metin arasında bazı hikâyeler düzeyinde benzerlikler bulunsa da bunlar ortak dinî mirastan kaynaklanmaktadır.¹⁴⁸

2. Yeniden yorum ve özgünlük: Kur'ân, Kitâb-ı Mukaddes'teki kıssaları çoğu kez yeniden formüle etmekte ve kendine özgü bir teolojik bakış açısı kazandırmaktadır.¹⁴⁹

¹⁴² Karen Armstrong, *The Bible: A Biography* (Boston: Atlantic Monthly, 2007), 23.

¹⁴³ Mustafa Sabri Efendi, *Mevkîfu'l-Akl ve'l-İlm ve'l-Âlem* (Kahire: Daru'l Hilafetil Aliyye Medresesi, 2020), 4:112.

¹⁴⁴ William A. Graham, *Beyond the Written Word: Oral Aspects of Scripture in the History of Religion* (Cambridge: Cambridge University Press, 1. Baskı, 2001), 145.

¹⁴⁵ el-A'râf 7/157.

¹⁴⁶ Neuwirth, *Scripture, Poetry and the Making of A Community Reading*, 87.

¹⁴⁷ Sidney Harrison Griffith, *The Bible in Arabic: The Scriptures of the People of the Book in the Language of Islam* (Princeton: Princeton University Press, 1. Baskı, 2015), 56.

¹⁴⁸ Wansbrough, *Qur'anic Studies*, 88.

¹⁴⁹ Fazlur Rahman ve Ebrahim Moosa, *Major Themes of the Qur'an* (Chicago: The University of Chicago Press, 2. Baskı, 2009), 39.

3. Bağlamsal erişim sınırlılığı: Arapça çevirilerin yokluğu ve Hz. Muhammed'in ümmi oluşu, doğrudan kopyalama ihtimalini oldukça düşürmektedir.¹⁵⁰

4. Dilsel benzersizlik: Kur'an'ın edebî ve fonetik üslubunun eşsizliği, onun başka bir metinden türetildiği iddiasını zayıflatmaktadır.¹⁵¹

Söz konusu hususlar birlikte değerlendirildiğinde, Kur'ân ile Kitâb-ı Mukaddes arasındaki ilişkiyi basit bir metinler arası bağımlılık şeklinde açıklamanın yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Anlatı düzeyindeki benzerlikler, ortak dinî geleneğin tabii bir yansıması olarak görülebilirken, Kur'ân'ın kıssaları yeniden yorumlayarak kendine özgü bir teolojik çerçeveye oturtması onun özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Buna ilaveten, dönemin bağlamsal şartları ve metinlere erişim imkânlarının sınırlılığı doğrudan kopyalama ihtimalini zayıflatmakta; Kur'ân'ın dilsel ve üslupsal benzersizliği ise bu iddialara karşı güçlü bir edebî ve filolojik karşılık teşkil etmektedir.¹⁵²

Sonuç

Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'ten türediği yönündeki iddiaların tarihsel, metinsel ve ilmî verilerle temellendirilemediği görülmektedir. Yeni Ahit metinlerinin oluşum sürecindeki tarihsel-kritik problemler ve literal yorumların bilimsel verilerle yaşadığı gerilim, söz konusu iddiaların zayıf zeminine işaret etmektedir. Buna karşılık Kur'ân'ın vahiy süreci, lafız-mana bütünlüğü, kıssalardaki iç tutarlılığı ve çok katmanlı anlatım yapısı, onun özgün ve bağımsız bir metin olduğunu göstermektedir. Mukayeseli analizler, Kur'ân'ın önceki vahiy geleneğini tasdik etmekle birlikte tashih edici ve bütünleyici bir konumda bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Ayrıca Kur'an'ın, çağlar geçse bile her dönemin aktüel bilgisi ile uyumlu bir anlatı örgüsüne sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bilgi yeni bir bilgi ile eskise bile Kur'an'ın anlam genişliği zenginleşmekte ve bu yeni bilgiyi kucaklamaktadır. Buna karşın Kitâb-ı Mukaddes külliyatı yazıldığı dönemlerden uzaklaştıkça anlaşılabilirliği ve hermenötik bakımdan yorumlanması güçleşmekte, metin adeta yeni metin tenkitleri karşısında eskimekte, "adeta erimektedir." Hatta anlam açısından tarihsel zemininin altı oyulmakta, metne olan güvenilirlik gittikçe azalmaktadır.

Son olarak, dinler tarihi perspektifi, ilahî vahyin farklı kutsal metinlerdeki tezahürlerini mukayeseli biçimde inceleyerek hem ortak hem de ayrışan yönleri ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Kur'ân'ın içerik, üslup ve iç tutarlılık bakımından özgünlüğü daha belirgin hâle gelmekte; onun Kitâb-ı Mukaddes'ten türediği iddiaları zayıflamaktadır. Kur'ân'ın önceki vahiyleri tasdik eden fakat onları tashih ve ikmal eden konumu, ilahî mesajın bütünlüğünü vurgulamaktadır. Bu bakımdan vahiy-metin ilişkisini değerlendirirken her kutsal metnin kendi oluşum şartları içinde incelenmesi, indirgemeci türetme iddialarının önüne geçecektir.

Kaynakça

Adam, Baki. *Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Kur'ân'ın Tartışmalı Konuları*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2011.

¹⁵⁰ Neuwirth, *Der Koran*, 212.

¹⁵¹ Arthur J. Arberry, *The Koran interpreted* (New York: The Macmillan Company, 1955), 1:14.

¹⁵² Bucaille, *The Bible, The Qur'an and Science*, 142.

- Alıcı, Mustafa. *Müslüman-Hıristiyan Diyaloğu: Tarihçesi, Çeşitleri, Hedefleri, Problemleri*. 2. Baskı. İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.
- Alıcı, Mustafa. "Postmodern Din Bilimlerinde Akıl-Din İlişkisi". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 8, sy 20 (2020): 15-44.
- Ali, Abdullah Yusuf. *The Holy Qur-an: Text, Translation & Commentary*. 3. Baskı. Lahore: Shaikh Muhammad Ashraf, 1938.
- Aquinas, Thomas. *Summa Theologiae*. Editör Thomas Gilby. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Arberry, Arthur J. *The Koran interpreted*. C. 1. New York: The Macmillan Company, 1955.
- Armstrong, Karen. *The Bible: A Biography*. Boston: Atlantic Monthly, 2007.
- Arsel, İlhan. *Tevrat ve İncil'in eleştirisi*. 3. Baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2011.
- Arslantaş, Nuh. *Yahudilere göre Hz. Muhammed ve İslâmiyet: İbranîce tarih kitapları Açısından bir İnceleme*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.
- Athanasius. *Orations Against the Arians*. 2. Baskı. Oxford: The Clarendon Press, 1884.
- Augustine, Aurelius. *The Trinity: De Trinitate*. 2. Baskı. Editör John E. Rotelle. Çeviren Edmund Hill. Hyde Park: New City Press, 2012.
- Augustinus, Aurelius. "De Trinitate". New Advent. Erişim 08 Temmuz 2025. <https://www.newadvent.org/fathers/130113.htm>.
- Aydın, Mahmut. *Monologdan Diyaloğa: Çağdaş Hıristiyan Düşüncesinde Hıristiyan-Müslüman Diyaloğu*. 1. Baskı. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001.
- Aydın, Mehmet. *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*. 2. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Ayoub, Mahmoud. *The Quran And Its Interpreters*. C. 1. Albany: State University of New York Press, 1984.
- Barr, James. *The Semantics of Biblical Language*. London: Oxford University Press, 1961.
- Barutçu, Zakir. *Tevrat, Zebûr, İncil ve Kur'an-ı Kerim'deki Ortak Âyetler*. İstanbul: ÜS Yayıncılık, 2002.
- Bauckham, Richard. *Jesus and the God of Israel: God Crucified and Other Studies on the New Testament's Christology of Divine Identity*. 2. Baskı. Michigan: Eerdmans, 2010.
- Bauer, Walter. *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*. 3. Baskı. Editör Frederick W. Danker. Chicago: University of Chicago Press, 2000.
- Bell, Richard. *The Qur'ân: Translated, with a Critical Re-arrangement of the Surahs*. Edinburgh: T. & T. Clark, 1937.
- Bonaventure. *Itinerarium Mentis in Deum*. Çeviren Zachary Hayes. New York: Franciscan Institute Publications, 2002.
- Brown, Raymond Edward. *The Birth of the Messiah: A Commentary on the Infancy Narratives in the Gospels of Matthew and Luke*. London: Yale University Press, 2007.
- Brown, Raymond Edward. *The Gospel According to John. I-XII*. 1. Baskı. New Haven: Yale University Press, 2008.
- Bucaille, Maurice. *Müsbet İlim Yönünden Tevrat İnciller ve Kur'an*. 6. Baskı. Çeviren Mehmet Ali Sönmez. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, 2001.
- Bucaille, Maurice. *The Bible, The Qur'an and Science: The Holy Scriptures Examined in the Light of Modern Knowledge*. Lahore: Islamic Book Service, 1998.

- Craig, William Lane. *Reasonable Faith : Christian Truth and Apologetics*. Wheaton: Crossway Books, 2008.
- Çavgalov, Niaz. “İnciller’e ve Kur’an’a Göre Hz. İsa’nın Mesajı”. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012. <https://acikerisim.uludag.edu.tr/server/api/core/bitstreams/3b4f66a6-ffb8-4229-9338-8b8e7fd0a9f7/content>.
- Dodd, C. H. *The Interpretation of the Fourth Gospel*. Cambridge: Cambridge U.P, 1968.
- Dunn, James D. G. *Christology in the Making: A New Testament Inquiry into the Origins of the Doctrine of the Incarnation*. 2. Baskı. Michigan: Eerdmans, 2011.
- Duygu, Zafer. “İsa’nın Yeni Ahit’te ‘Tanrı Oğlu’ Olarak Tanımlanması Meselesi”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59, sy 1 (2018): 155-81. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000001486.
- Dvorník, Francis, ve Soeur Jean-Marie. *Konsiller tarihi: İznik’ten II. Vatikan’a*. 2. bs. Çeviren Mehmet Aydın. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019.
- Ekiz, Necmettin Salih. “Oryantalist Literatürde Kur’ân’ın Yahudi Kökenli Olduğu İddiası: Bir Tarihçe Denemesi”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 6, sy 1 (2022): 149-71. <https://doi.org/10.31121/tader.1030881>.
- El-Naggar, Zaghoul. *The Geological Concept of Mountains in the Qur’an*. Cairo: Al-Falah Foundation, 2003.
- Fahreddin er-Râzî. *Mefâtîhu’l-ğayb*. VIII. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1981.
- Finocchiaro, Maurice A. *Retrying Galileo, 1633-1992*. 1. Baskı. Berkeley: University of California Press, 2007.
- Firestone, Reuven. *Journeys in Holy Lands: the Evolution of the Abraham-Ishmael Legends in Islamic Exegesis*. Albany: State University of New York Press, 1990.
- Friedman, Richard Elliott. *Kitabı Mukaddes’i Kim Yazdı? With Muhammet Tarakçı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005.
- Gider, Enes. “Evren Modelleri - Batlamyus (Ptolemaios) ve Copernicus”. Fihrist. Erişim 05 Eylül 2025. https://fihristkitap.com/evren-modelleri-batlamyusptolemaios-ve-copernicus/?srsltid=AfmBOoq_WAWGJX-Si7t_RivPObDTn4DfnuDWGefaqRQi9DhCtfQ8Zrv.
- Gilson, Étienne. *History of Christian philosophy in the Middle Ages*. Washington: Catholic University of America Press, 2019.
- Goldziher, Ignác. *Muhammedanische Studien*. Halle: Max Niemeyer, 1889.
- Göregen, Mustafa. *Müslüman-Yahudi Polemikleri*. 1. Baskı. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014.
- Graham, William A. *Beyond the Written Word: Oral Aspects of Scripture in the History of Religion*. 1. Baskı. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Griffith, Sidney Harrison. *The Bible in Arabic: The Scriptures of the People of the Book in the Language of Islam*. 1. Baskı. Princeton: Princeton University Press, 2015.
- Gündüz, Şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü*. 1. Baskı. İstanbul: Vadi Yayınları, 1998.
- Güngör, Ali İsra (ed). *Dinler Arası İlişkiler El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Hess, Richard S., ve Gordon J. Wenham, ed. *Make the Old Testament Live: From Curriculum to Classroom*. Michigan: Eerdmans Publishing Company, 1998.
- Hornung, Erik. *History of Ancient Egypt : An Introduction*. Çeviren David Lorton. Ithaca: Cornell University Press, 1999.
- Hubble, Edwin. *The Realm of the Nebulae*. New Haven: Yale University Press, 1936.

- Izutsu, Toshihiko. *God and Man in the Koran: Semantics of the Koranic Weltanschauung*. 2. bs. Kuala Lumpur: Islamic Book Trust, 2008.
- James Dunn. *Unity and Diversity in the New Testament: An Inquiry Into the Character of Earliest Christianity*. 3. Baskı. London: SCM Press, 2006.
- Karahan, Harun Dünder. *Hıristiyanlıkta ve İslâmiyette Vahiy*. 1. bs. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2023.
- Karaman, Hayrettin. *Diyalog ve Kurtuluş Tartışmaları*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Karataş, Ali. "Müfessirlerin Evren Algısı ve Kur'ân Yorumuna Etkisi". İçinde *İslam ve Yorum III: Din, Bilim ve Medeniyet*, 1. Baskı, editör Mehmet Öztürk ve Serkan Demir, 53-75. İnönü Üniversitesi Yayınevi: Ankara, 2019.
- Kelly, John N. D. *Early Christian Doctrines*. San Francisco: Harper & Row, 1990.
- Kelly, John N. D. *Early Christian Doctrines*. 5. bs. London: Bloomsbury Academic, 2014.
- Kılıçaslan, Mustafa. "Kur'anî Perspektiften İsrâiloğulları ve Yahudilik: Kavramsal Bir Analiz ve Anlam İnşası". *Antakiyat* 8, sy 1 (2025): 66-89.
- Kızıl, Hayreddin. "Cemil Meriç'e Göre Kitab-ı Mukaddes". *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 13, sy 1 (2021): 468-99. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.852778>.
- Liddell, Henry George. *A Greek-English Lexicon*. C. 1. Oxford: Clarendon Press, 1940.
- Louw, Johannes Petrus, ve Eugene A. Nida Louw. *Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains*. 2. Baskı. New York: United Bible Societies, 1989.
- Martyr, Justin. *The First Apology*. With John Kaye. London: Newbery House, 1636.
- Meral, Yasin. "Yahudi Bilgin Saadya Gaon'un (öl.942) Eserlerinde İslâmî Unsurlar". *Belleten Türk Tarih Kurumu* 80, sy 287 (2016): 23-40. <https://doi.org/10.37879/belleten.2016.23>.
- Metzger, Bruce Manning. *The Canon of the New Testament: Its Origin, Development, and Significance*. Oxford: Clarendon Press, 1987.
- Milgrom, Jacob. *Leviticus 1-16: A New Translation with Introduction and Commentary*. New York: Doubleday, 1991.
- Mounce, Robert H. *The Book of Revelation*. Michigan: Wm. B. Eerdmann Publishing, 2009.
- Muir, William. *The Coran Koran (AlCoran) - Its Composition and Teaching and the Testimony It Bears to the Holy Scriptures*. New York: Pott, Young & Co., 1878.
- Mustafa Sabri Efendi. *Mevkûfu'l-Akl ve'l-İlm ve'l-Âlem*. C. 4. Kahire: Daru'l Hilafetil Aliyye Medresesi, 2020.
- Nasr, Seyyed Hossein, Caner K. Dagli, ve Maria Massi Dakake, ed. *The Study Quran: A New Translation and Commentary*. 1. Baskı. New York: HarperOne, 2015.
- Nasreen, Hafsa. "Oryantalistlerin Kur'an Üzerine İddiaları -Eleştirel Bir Çalışma-". Çeviren Ozat Shamshiyev. *ERUIFD* 1, sy 16 (2013): 109-25.
- Neuwirth, Angelika. *Der Koran*. Berlin: Verlag der Weltreligionen, 2017.
- Neuwirth, Angelika. *Scripture, Poetry and The Making of A Community Reading The Qur'an as A Literary Text*. 1. Baskı. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Neuwirth, Angelika. *The Qur'an and Late Antiquity: A Shared Heritage*. New York: Oxford University Press, 2019.
- Nöldeke, Theodor. *Geschichte des Qorâns*. With Friedrich Schwally. Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, 1909.

- Origen. *De Principiis*. Çeviren G. W. Butterworth ve Henri De Lubac. Gloucester, Mass: Peter Smith, 1973.
- Özdemir, Gazi. *Kur'an İncil Tevrat: Ortak Olan ve Olmayan Muhkem Kurallar*. İstanbul: Şira Yayınları, 2024.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an ve Tarihsellik Üzerine: Çerçeve Yazılar, Örnek Konular*. 2. Baskı. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- Press, Frank, ve Raymond Siever. *Earth*. 4. Baskı. New York: W.H. Freeman and Company, 1986.
- Rahman, Fazlur. *Major themes of the Qur'an*. Chicago: The University of Chicago Press, 2009.
- Rahman, Fazlur, ve Ebrahim Moosa. *Major Themes of the Qur'an*. 2. bs. Chicago: The University of Chicago Press, 2009.
- Redford, Donald B. *A Study of the Biblical Story of Joseph*. Leiden: Brill Archive, 1970.
- Redford, Donald B. *Egypt, Canaan, and Israel in Ancient Times*. Princeton: Princeton University Press, 1992.
- Reynolds, Gabriel Said. *The Qur'an and the Bible: Text and Commentary*. New Haven: Yale University Press, 2018.
- Robinson, Neal. *Christ in Islam and Christianity*. Albany: State University of New York Press, 1991.
- Saint Irenaeus. *Against Heresies*. Çeviren Philip Schaff. Moskova: Roman Roads Media, 2015.
- Sanders, E. P. *The Historical Figure of Jesus*. New York: Penguin Books, 1996.
- Seyhan, Beyazıt Yaşar. *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerimdeki Kıssaların Karşılaştırılması*. Bursa: Emin Yayınları, 2022.
- Smith, Grafton Elliot. *Catalogue Général des Antiquités Egyptiennes du Musée du Caire: The Royal Mummies*. Kahire: Imprimerie de L'Institut Français, 1912.
- Stewart, Robert B. *God and Cosmology: William Lane Craig and Sean Carroll in Dialogue*. 1. Baskı. Bloomfield: Augsburg Fortress Publishers, 2016.
- Tarakçı, Muhammet. "Hıristiyanlıkta Logos Doktrini". *Milel ve Nihal* 8, sy 1 (2011): 201-24.
- Tarakçı, Muhammet. "Vahiy (Diğer Dinlerde)". İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, 42:443-47. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Tannous, Jack. *The Making of the Medieval Middle East: Religion, Society, and Simple Believers*. Princeton: Princeton University Press, 2018.
- Tertullian. *Against Praxeas*. Editör Alexander Souter. London: The Macmillan Company, 1920.
- Tillich, Paul. *Systematic Theology*. Chicago: University of Chicago Press, 1951.
- Vermès, Géza. *The Nativity: History and Legend*. 1. Baskı. New York: Doubleday, 2006.
- Walton, John H. *Ancient near Eastern Thought and the Old Testament: Introducing the Conceptual World of the Hebrew Bible*. 2. Baskı. Grand Rapids: Baker Academic, 2018.
- Wansbrough, John. *Qur'anic Studies: Sources and Methods of Scriptural Interpretation*. Oxford: Oxford University Press, 1977.
- Ward, Keith. *Religion and Creation*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Watt, W. Montgomery. *Muhammad at Mecca*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Watt, William Montgomery. *Companion to the Qur'an*. Oxford: Oneworld Publ, 1994.
- Wellhausen, Julius. *Reste Arabischen Heidentumes*. Berlin: Druck Und Verlag Von Georg Reimer, 1897.